

Ιωάννης Π. Μάρκου

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ

Ερμηνεία άρθρων 18-24 Ν 2190/1920

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ιωάννης Π. Μάρκου

**ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΗΣ ΑΕ**

Ερμηνεία άρθρων 18-24
N 2190/1920

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ
Ιωάννης Π. Μάρκου

ISBN 978-960-562-363-0

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director: Γιάννης Μαμαλούκος
Υπεύθυνος Παραγωγής: Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία: Ρούσσα Πετράτου
Παραγωγή: NB Production AM090115M23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ.: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

Ioannis P. Markou

The Board of Directors of Company Limited by Shares

Le conseil d'administration
de Société Anonyme

Der Vorstand der Aktiengesellschaft

NOMIKI BIBLIOTHIKI

The Board of Directors of Company Limited by Shares
Ioannis Markou

ISBN 978-960-562-363-0

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

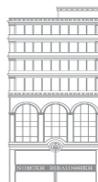
DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

© 2015, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο παρών τόμος εκδίδεται τυπικά αυτοτελώς. Περιλαμβάνει εισαγωγή, ερμηνεία και νομολογία των άρθρων 18-24 του κωδ. ν. 2190/1920. Κατ'ουσίαν αποτελεί τον Β' τόμο του έργου μου με τίτλο "Το Δίκαιο της Α.Ε.", του οποίου ο Α' τόμος, άρθρα 1-17β κυκλοφόρησε το έτος 2013 από τις εκδόσεις "Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας". Όπως στον Α' έτσι και στον παρόντα τόμο καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε η ερμηνεία των ως άνω σχετικών με το δσ άρθρων να είναι συστηματική και οι κατ' ιδίαν διατάξεις τους να αντιμετωπίζονται ως αναπόσπαστο μέρος του ισχύοντος ιδιωτικού εταιρικού δικαίου. Η διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων δεν μπορεί να ερευνάται χωρίς αναφορά στο θεσμό της διοίκησης (διεξαγωγής) αλλοτρίων υποθέσεων του ιδιωτικού δικαίου. Επίσης η προσφυγή του εφαρμοστή του δικαίου στους γενικούς κανόνες για τη λειτουργία του δσ και της αε γενικότερα γίνεται αναπόφευκτη για τη δημιουργική ερμηνεία των διατάξεων των εν λόγω άρθρων. Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου του κωδ. ν. 2190/1920 αφορούν, πρώτον, τα της οργάνωσης του δσ ως θεσμού του δικαίου της αε και, δεύτερον, τα του περιεχομένου των μέσων δράσης (πράξεων - παραλείψεων) του δσ δηλ. τη σχέση τους προς τον εταιρικό σκοπό και το εταιρικό συμφέρον. Με άλλα λόγια, τα στοιχεία που οι πράξεις αυτές πρέπει να φέρουν, έτσι ώστε, από απόψεως δικαίου, να μπορούν να θεωρηθούν σκόπιμες και κατάλληλες για την υλοποίησή τους. Διότι η οργάνωση του δσ στο νόμο δεν αποτελεί αυτοσκοπό.

Το δίκαιο της διοίκησης της αε αντιμετωπίζεται, όχι απλώς ως ένα αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της αε, αλλά κυρίως ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό σύστημα κατ'ιδίαν κανόνων για την επιδίωξη του εταιρικού σκοπού, που είναι συγχρόνως κοινός σκοπός των εταίρων. Για την πραγμάτωσή του ενδιαφέρεται και ο ίδιος ο νομοθέτης του δικαίου της αε με τη θέσπιση κανόνων τόσο για το δσ ως όργανο όσο και για την εκ μέρους του άσκηση ορθής διοίκησης. Εκτός από το δίκαιο των προσώπων της διοίκησης, που συγκροτούν το δσ ως όργανο της αε, το δίκαιο της διοίκησης της αε περιλαμβάνει και το ιδιαίτερο σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων. Η διεξαγωγή τους είναι το αντικείμενο των εξουσιών (καθηκόντων) και των υποχρεώσεων των μελών του δσ. Πρόκειται για υποθέσεις, οι οποίες αποτελούν τελολογικά συστήματα επιμέρους πράξεων εταιρικής διοίκησης. Η διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων απαιτεί την τέλεση συνόλων πράξεων, οι οποίες, λόγω της φύσης του αντικειμένου τους, έχουν ανάγκη από τελολογική οργάνωση. Ο συγγραφέας δέχεται την άποψη ότι η διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων είναι πρωτίστως διαχείριση του περιεχομένου τους και αποτελεί έννομη σχέση σκοπού, η οποία ρυθμίζεται στο νόμο ως αφηρημένη νομοτυπική μορφή του

δικαίου της αε. Κάθε πράξη (εσωτερικής και εξωτερικής) διοίκησης επιδιώκει ορισμένο σκοπό, ο οποίος εντάσσεται τελολογικά στον σκοπό της εταιρικής υπόθεσης και όλες οι πράξεις της από κοινού υποτάσσονται στον εταιρικό σκοπό που αποτελεί συγχρόνως τον τελικό σκοπό όλων των διοικητικών πράξεων.

Έτσι, το θετικό δίκαιο της διοίκησης της αε, υποχρεώνει τα μέλη της να επιδιώκουν την πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού με βάση προκαθορισμένους κανόνες. Ο δε καταστατικός σκοπός της εταιρίας γίνεται ο “πολιτικός αστέρας” όλων των εταιρικών δραστηριοτήτων των μελών των οργάνων του ν.π. και συνιστά το αντικειμενικό κριτήριο αξιολόγησής τους. Από τον εταιρικό σκοπό νοηματοδοτούνται όλες οι κατ’ ιδίαν πράξεις της εταιρικής διοίκησης και με βάση αυτόν κρίνεται η σκοπιμότητά τους. Συγχρόνως, η δέσμευση των διοικητών της αε προς επιδίωξη του “εταιρικού συμφέροντος” τους υποχρεώνει από το μέγα πλήθος των εκάστοτε δυνατών (κατάλληλων) πράξεων διοίκησης να επιλέγουν τις καταλληλότερες (αποτελεσματικότερες) για την υλοποίηση του εταιρικού σκοπού και να εντάσσουν τελολογικά όλες τις κατ’ ιδίαν πράξεις τους στην εξυπηρέτησή του.

Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή ολόψυχα τη γυναίκα μου Μαρία-Λουίζα Μάρκου-Borloz για την αμείωτη συμπαράστασή της.

Επίσης ευχαριστώ θερμά τον εκδοτικό οίκο «Νομική Βιβλιοθήκη» και προσωπικά τον κ. Αντώνη Καρατζά για την ανάληψη της έκδοσης του παρόντος τόμου και για την άψογη συνεργασία κατά την έκδοσή του.

Αθήνα, Δεκέμβρης 2014

Ι.Π.Μ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	VII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	XXI

ΜΕΡΟΣ Α΄

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

I. Το δίκαιο της διοίκησης της ανώνυμης εταιρίας	
1. Αντικείμενα ρύθμισης παρόντος κεφαλαίου	3
2. Οργάνωση διοικητικού συμβουλίου ως οργάνου	4
II. Οργάνωση διοικητικών πράξεων	
1. Έννομη σχέση εταιρικής διοίκησης	
<i>α. Ρύθμιση τρόπου διοικητικής συμπεριφοράς</i>	<i>5</i>
<i>β. Δέσμευση υλοποίησης εταιρικού σκοπού.....</i>	<i>7</i>
2. Νομιμότητα και σκοπιμότητα πράξεων διοίκησης	
<i>α. Βασικά χαρακτηριστικά πράξεων διοίκησης</i>	<i>8</i>
<i>β. Επιλογή των καταλληλότερων πράξεων</i>	<i>9</i>
3. Αλληλουχία τελεολογική και ενότητα πράξεων.....	10
4. Κανονικοποιημένο σύνολο εταιρικών δράσεων	
<i>α. Σύνολο σκόπιμων δράσεων διοίκησης</i>	<i>11</i>
<i>β. Ευρεία διακριτική εξουσία διοίκησης</i>	<i>12</i>
<i>γ. Έλεγχος διακριτικής εξουσίας συμβούλων</i>	<i>13</i>
III. Συλλογική δράση συμβούλων διοίκησης	
1. Σύμπραξη όλων των συμβούλων	15
2. Πλειοψηφική δράση συμβούλων.....	16
3. Λήψη αποφάσεων ως συλλογική δράση	17
4. Αρχή του ενιαίου ή αδιαιρέτου της διοίκησης	18
5. Έλλειψη ικανότητας προς αδικοπραξία.....	19
6. Η συλλογική δράση των συμβούλων ως κανόνας.....	20
IV. Παρεκκλίσεις από την οργανική συλλογική δράση	
1. Ατομική οργανική δράση συμβούλων	
<i>α. Η ατομική οργανική δράση ως εξαίρεση</i>	<i>21</i>
<i>β. Πράξεις με ιδιαίτερη βαρύτητα για την εταιρία.....</i>	<i>22</i>
2. Επιτρεπτή πλειοψηφική δράση συμβούλων	22

3. Δράση ενός συμβούλου με συναίνεση των λοιπών	24
V. Διαρκής εταιρικός σκοπός	
1. Συνέπειες για τα μέλη της διοίκησης	24
2. Ουσιώδες στοιχείο «οργανικής» σχέσης	25
3. Εξασφάλιση της συνέχειας της επιχείρησης	26
VI. Η διοίκηση της εταιρίας ως καθολική έννοια	
1. Εννοιολογικές διευκρινίσεις	27
2. Το εύρος της εταιρικής διοίκησης	30
3. Εκτελεστές διαχειριστικές πράξεις	31
4. Η εποπτεία της διοίκησης στο ισχύον σύστημα	
<i>α. Η εποπτεία ως στοιχείο της διοίκησης</i>	33
<i>β. Παρακολούθηση τρέχουσας διοίκησης</i>	34
5. Διοίκηση υπό την ανώτατη εποπτεία της γενικής συνέλευσης	35

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ερμηνεία κατ' άρθρο

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον ΚΝ 2190/1920

Διοικητικόν Συμβούλιον (άρθρα 18-24)

Άρθρον 18 - Εκπροσώπηση της εταιρίας	39
I. Αντικείμενα ρυθμίσεων παρόντος άρθρου	
1. Ανομοιογενές ρυθμιστικό περιεχόμενο	43
2. Ρυθμίσεις για το παραγωγικό στάδιο της εταιρίας	44
3. Ειδικές διατάξεις για το ελλιπές διοικητικό συμβούλιο	45
II. Αποστολή και βασικά χαρακτηριστικά των ρυθμίσεων	
1. Διαρκής δράση προς υλοποίηση εταιρικού σκοπού	
<i>α. Υποχρέωση συμβούλων προς θετική δράση</i>	46
<i>β. Απόκτηση φυσικών προσώπων</i>	47
<i>γ. Διάθεση εταιρικής περιουσίας</i>	49
2. Ενίσχυση ασφάλειας δικαίου και συναλλαγών	
<i>α. Κανόνες αναγκαστικού δικαίου</i>	50
<i>β. Θέσπιση σαφών ρυθμίσεων</i>	51
3. Επιδόσεις εγγράφων στην εταιρία	
<i>α. Ειδική ρύθμιση για την παραλαβή εγγράφων</i>	52
<i>β. Ανάγκη ύπαρξης παθητικής εκπροσώπησης</i>	53
<i>γ. Διάκριση ενεργητικής και παθητικής εκπροσώπησης</i>	53
<i>δ. Εφαρμογή γενικών διατάξεων περί επιδόσεων</i>	55

III. Κατανομή λειτουργιών νομικού προσώπου στο νόμο	
1. Τριχοτόμηση εξουσίας νομικού προσώπου.....	55
2. Το νομικό πρόσωπο της ανώνυμης εταιρίας ως διοικητής.....	56
3. Κατανομή των εξουσιών διοίκησης.....	58
IV. Κατανομή εξουσιών διοίκησης στο καταστατικό	
1. Το καταστατικό ως βάση κατανομής εξουσιών	
<i>α. Οι μέτοχοι ως κύριοι των εταιρικών υποθέσεων.....</i>	<i>59</i>
<i>β. Δυνατές καταστατικές διαμορφώσεις.....</i>	<i>60</i>
2. Γενικές αρχές και βασικοί κανόνες.....	61
3. Μετοχικά δικαιώματα διοίκησης.....	62
V. Οργανική αρμοδιότητα ανεπίδεκτη απαλλοτρίωσης	
1. Διακριτή και αποκλειστική αρμοδιότητα	
<i>α. Αρμοδιότητα αποκλειστική και αναπαλλοτρίωτη.....</i>	<i>63</i>
<i>β. Ενιαία δράση νομικού προσώπου.....</i>	<i>64</i>
<i>γ. Αναφαίρετη αρμοδιότητα εταιρικής διοίκησης.....</i>	<i>65</i>
2. Αυτεπάγγελτη έρευνα ύπαρξης φορέων διοίκησης.....	67
VI. Διεξαγωγή εταιρικών υποθέσεων	
1. Οργανική σχέση διοίκησης.....	68
2. Περιεχόμενο πράξεων διοίκησης.....	71
3. Συγκεφαλαίωση - Προσωρινά πορίσματα.....	74
VII. Ανάθεση και αποδοχή εταιρικής διοίκησης	
1. Η βούληση των ενδιαφερομένων ως θεμέλιο.....	75
2. Συμβατική δέσμευση συμβούλων.....	76
VIII. Όργανο λήψης και εκτέλεσης αποφάσεων	
1. Αυτόνομο όργανο εταιρικής διοίκησης.....	77
2. Διάκριση από τον επιχειρηματία.....	78
3. Διοικητής εταιρικών υποθέσεων.....	79
4. Αναγκαίο όργανο της εταιρικής έννομης τάξης.....	80
5. Μονοπώληση της εταιρικής διοίκησης.....	81
IX. Όργανο διαχείρισης εταιρικής περιουσίας.....	81
X. Έννοια και αποστολή οργάνου νομικού προσώπου	
1. Άσκηση των εξουσιών του νομικού προσώπου.....	82
2. Διάκριση από τον απλό εκτελεστή της βούλησης άλλου.....	83
3. Η ανάλογη εφαρμογή ως απόρροια ομοιοτήτων και διαφορών.....	84

XI. Σύμβαση ανάθεσης διοίκησης και σύμβαση πρόσληψης	
1. Διορισμός συμβούλου και σύμβαση ανάθεσης διοίκησης	86
2. Σύμβαση πρόσληψης ως αμιγής ενοχική σύμβαση	89
3. Σχέση οργανικής σχέσης και σύμβασης πρόσληψης	90
XII. Εκλογή συμβούλων από τη γενική συνέλευση	
1. Ικανότητα, ανικανότητα συμβούλου και ασυμβίβαστα	
<i>α. Ικανότητα προς αυτόνομη διεξαγωγή διοίκησης</i>	<i>92</i>
<i>β. Ασυμβίβαστο ιδιότητας συμβούλου με ορισμένες ιδιότητες.....</i>	<i>95</i>
<i>γ. Ανικανότητα και ασυμβίβαστα δυνάμει καταστατικού.....</i>	<i>95</i>
2. Αποκλειστική εξουσία της γενικής συνέλευσης	
<i>α. Απόφαση περί εκλογής συμβούλων</i>	<i>96</i>
<i>β. Εταιρική δημοσιότητα εκλογής ή ορισμού συμβούλου</i>	<i>98</i>
<i>γ. Συνήθης απαρτία και πλειοψηφία ως κανόνας</i>	<i>98</i>
<i>δ. Αποκλίσεις από τη συνήθη απαρτία και πλειοψηφία</i>	<i>99</i>
<i>ε. Εκλογή αναπληρωματικών μελών</i>	<i>100</i>
3. Αριθμός διοριζόμενων μελών διοικητικού συμβουλίου	
<i>α. Το καθεστώς πριν και μετά το ν. 3604/2007</i>	<i>101</i>
<i>β. Διορισμός νομικού προσώπου ως συμβούλου.....</i>	<i>102</i>
<i>γ. Εκλογή συμβούλων βάσει καταλόγων υποψηφίων</i>	<i>104</i>
XIII. Εκλογή συμβούλων από ελλιπές συμβούλιο	
1. Πρόβλεψη εκλογής αναπληρωματικών συμβούλων	106
2. Προϋποθέσεις εκλογής αναπληρωματικών συμβούλων	107
XIV. Λόγοι απώλειας ιδιότητας συμβούλου	
1. Κατ' ιδίαν λόγοι έκπτωσης συμβούλου	109
2. Λειτουργία διοικητικού συμβουλίου ως “κολοβού”	111
3. Σύγκληση γενικής συνέλευσης προς εκλογή νέου	111
XV. Διορισμός συμβούλων από μεμονωμένους μετόχους	
1. Το ιδιαίτερο δικαίωμα μετόχων κατά τις §§ 3 έως 5	112
2. Νομικός χαρακτήρας παρόντος δικαιώματος.....	113
3. Αναγκαία πρόβλεψη δικαιώματος στο καταστατικό.....	114
4. Ορισμένος τρόπος άσκησης δικαιώματος	116
5. Ανώτατο ποσοστό διοριστέων συμβούλων	117
6. Καθεστώς διοριζόμενου συμβούλου.....	118
XVI. Διορισμός διοικητικών συμβούλων από το δικαστήριο	
1. Πότε η παρέμβαση του δικαστηρίου γίνεται αναγκαία	
<i>α. Έλλειψη αναγκαίων προσώπων διεξαγωγής διοίκησης</i>	<i>120</i>
<i>β. Προσωρινή ανάθεση διοίκησης εταιρικών υποθέσεων.....</i>	<i>125</i>

γ. Εφαρμοστέα διαδικασία ορισμού προσωρινής διοίκησης.....	127
2. Η ΑΚ 69 ως ρύθμιση αναγκαστικού δικαίου	
α. Παρέμβαση δικαστή επί υπάρξεως έλλειψης διοίκησης	128
β. Έλλειψη νόμιμης σύνθεσης διοικητικού συμβουλίου.....	130
γ. Οι νέες ρυθμίσεις των §§ 7-9 του παρόντος άρθρου.....	131
3. Κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων	
α. Γενικές παρατηρήσεις.....	132
β. Ύπαρξη ιδίων συμφερόντων.....	135
γ. Συμπληρωματικές παρατηρήσεις για την ΑΚ 69	136
4. Στοιχεία αίτησης διορισμού προσωρινής διοίκησης.....	137
5. Περιεχόμενο δικαστικής απόφασης για το διορισμό.....	138
6. Εταιρική δημοσιότητα δικαστικής απόφασης.....	140
Άρθρον 19 - Θητεία μελών διοικητικού συμβουλίου	143
I. Αντικείμενο ρύθμισης παρόντος άρθρου	143
II. Διάρκεια θητείας μελών διοικητικού συμβουλίου	
1. Σαφής ορισμός θητείας στη πράξη διορισμού συμβούλου	144
2. Λύση σύμβασης ανάθεσης εταιρικής διοίκησης.....	146
3. Η εξαετία ως μέγιστη δυνατή θητεία συμβούλου	150
III. Σύμβουλοι ελευθέρως ανακλητοί και επανεκλέξιμοι	
1. Οι ισχύοντες κανόνες ανάκλησης διορισμού	152
2. Σημασία μνείας λόγου ανάκλησης συμβούλου.....	154
3. Τήρηση διατυπώσεων δημοσιότητας	155
Άρθρον 20 - Σύγκληση του διοικητικού συμβουλίου	157
I. Αντικείμενο ρύθμισης παρόντος άρθρου	159
II. Σχηματισμός αποφάσεων διοικητικού συμβουλίου	
1. Νομικό πλαίσιο διαδικασίας	
α. Διαδικασία λήψης αποφάσεων	160
β. Σύγκληση οργάνου και πρόσκληση μελών	162
γ. Ατομικό δικαίωμα συμβούλου για ενημέρωση.....	163
2. Οι αποφάσεις ως πράξη εταιρικής διοίκησης.....	164
III. Συνεδριάσεις διοικητικού συμβουλίου	
1. Συλλογική δράση συμβούλων μέσω συνεδριάσεων.....	166
2. Καίρια η θέση προέδρου διοικητικού συμβουλίου	167

IV. Τόπος συνεδριάσεων διοικητικού συμβουλίου	
1. Η έδρα της εταιρίας ως τόπος συνεδριάσεων	169
2. «Καθολικό» διοικητικό συμβούλιο.....	170
3. Συνεδρίαση διοικητικού συμβουλίου με τηλεδιάσκεψη	170
V. Σύγκληση διοικητικού συμβουλίου από πρόεδρο	
1. Σύγκληση από πρόεδρο ή αναπληρωτή	171
2. Περιεχόμενο πρόσκλησης σε συνεδρίαση	172
3. Αίτηση δύο μελών προς σύγκληση διοικητικού συμβουλίου.....	173
VI. Βιβλίο πρακτικών συζητήσεων και αποφάσεων	175
Άρθρον 21 - Λήψη αποφάσεων από το διοικητικό συμβούλιο	178
I. Λήψη αποφάσεων από διοικητικό συμβούλιο	
1. Προϋποθέσεις λήψης αποφάσεων	
<i>α. Απαρτία και πλειοψηφία προς λήψη αποφάσεων</i>	<i>179</i>
<i>β. Απόλυτη πλειοψηφία παρόντων και αντιπροσωπευόμενων</i>	<i>182</i>
<i>γ. Η υπογραφή πρακτικού από όλα τα μέλη ως απόφαση</i>	<i>185</i>
<i>δ. Αποφασιστική ψήφος προέδρου</i>	<i>185</i>
2. Στέρηση δικαιώματος ψήφου συμβούλου (ΑΚ 66)	
<i>α. Η ρύθμιση της διάταξης της ΑΚ 66.....</i>	<i>187</i>
<i>β. Κατ' ιδίαν περιπτώσεις του άρθρου</i>	<i>188</i>
II. Αντιπροσώπηση μελών στο διοικητικό συμβούλιο	
1. Όροι αντιπροσώπησης	189
2. Τύπος αντιπροσώπησης στο διοικητικό συμβούλιο	190
3. Πλήρης και περιορισμένη αντιπροσώπηση	190
III. Κυρώσεις για ελαττωματικές αποφάσεις	
1. Ελαττώματα ψήφου κατά την ΑΚ 66	191
2. Ελαττώματα αποφάσεων διοικητικού συμβουλίου - Κυρώσεις	192
3. Επικύρωση άκυρης απόφασης διοικητικού συμβουλίου	197
4. Επικύρωση ακυρώσιμης απόφασης διοικητικού συμβουλίου	198
Άρθρον 22 - Αρμοδιότητες του διοικητικού συμβουλίου	200
I. Αντικείμενα ρύθμισης και αρμοδιότητες διοίκησης	
1. Αντικείμενα ρύθμισης παρόντος άρθρου	
<i>α. Γενικές αρμοδιότητες διοίκησης.....</i>	<i>202</i>
<i>β. Γενική αρμοδιότητα προς διεξαγωγή διοίκησης.....</i>	<i>205</i>
<i>γ. Αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων διοίκησης</i>	<i>209</i>

2. Εμβέλεια οργανικών περιορισμών	
<i>α. Εσωτερικοί περιορισμοί εκπροσώπησης</i>	210
<i>β. Απεριόριστη (και μη περιορίσιμη) εκπροσώπηση</i>	212
II. Πράξεις διοίκησης υπερβαίνουσες τον εταιρικό σκοπό	
1. Έκταση οργανικών αρμοδιοτήτων διοικητικού συμβουλίου	215
2. Βάρος απόδειξης επί υπέρβασης εταιρικού σκοπού	218
3. Πραγματική και οφειλόμενη γνώση υπέρβασης σκοπού	219
III. Περιορισμοί αρμοδιοτήτων διοικητικού συμβουλίου (γενικά)	
1. Εσωτερικοί και εξωτερικοί οργανικοί περιορισμοί	220
2. Όρια θέσπισης εσωτερικών οργανικών περιορισμών	222
3. Μη αντιταξιμότητα “εσωτερικών” οργανικών περιορισμών	222
IV. Υποκατάστατοι διοικητικού συμβουλίου και συμβούλων	
1. Όροι διορισμού υποκατάστατου οργάνου.....	224
2. Έκταση εξουσιών υποκατάστατου.....	226
3. Παράλληλη αρμοδιότητα συμβουλίου	231
4. Θητεία υποκατάστατου οργάνου	234
5. Άτυπη ανάθεση οργανικών εξουσιών ειδικότερα.....	236
6. Διαφορές υποκατάστατου και αντιπροσώπου	238
7. Ανάθεση οργανικών εξουσιών σε υπο-υποκατάστατους	242
8. Κατανομή αξιωμάτων στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο	243
V. Ανάθεση διεξαγωγής εσωτερικού ελέγχου.....	244
VI. Επισημάνσεις για την εταιρική διακυβέρνηση	
1. Το πρόβλημα του ελέγχου της ασκούμενης διοίκησης.....	245
2. Το γενικό εταιρικό συμφέρον.....	249
3. Δικαίωμα μετόχων προς διεξαγωγή ελέγχου	252
4. Η γενική συνέλευση ως ανώτατο όργανο ελέγχου	252
Άρθρον 22α - Ευθύνη μελών του διοικητικού συμβουλίου	254
I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	
1. Σκοποί και αντικείμενα ρύθμισης παρόντος άρθρου	256
2. Πεδίο εφαρμογής ευθύνης παρόντος άρθρου	261
II. Γενικές υποχρεώσεις μελών διοικητικού συμβουλίου	
1. Υποχρέωση επιμελούς εκπλήρωσης καθηκόντων διοίκησης	263
2. Οργανική υποχρέωση πίστης διοικητών	266
3. Η επιμέλεια των συμβούλων ως περιεκτική έννοια	268
4. Διαπιστώσεις- Προσωρινά συμπεράσματα.....	273

III. Συγκεκριμενοποίηση γενικών κανόνων και αρχών διοίκησης	
1. Η διαμόρφωση του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου.....	275
2. Απόπειρα πρακτικής προσέγγισης ζητημάτων	
<i>α. Νομικό πλαίσιο δράσης διοικητών</i>	276
<i>β. Παράβαση συγκεκριμένων διοικητικών υποχρεώσεων</i>	277
<i>γ. Δευτερογενής ευθύνη διοικητών</i>	279
<i>δ. Ex lege περιεχόμενο της σύμβασης ανάθεσης διοίκησης</i>	280
IV. Υποχρέωση τήρησης εταιρικών απορρήτων (πριν το ν. 4139/2013)	
1. Ανάγκη ειδικής διαμόρφωσης της υποχρέωσης	281
2. Αντικατάσταση της υποχρέωσης της παλαιάς § 3	283
V. Οι κατ' ιδίαν υποχρεώσεις των διατάξεων §§ 3α, 3β και 3γ	
1. Έγκαιρη αποκάλυψη ιδίων συμφερόντων	284
2. Απαγόρευση επιδίωξης ιδίων συμφερόντων	285
3. Εφαρμογή της διάταξης της ΑΚ 66	286
VI. Ευθύνη συμβούλων για κάθε πταίσμα	
1. Τεκμαιρόμενο πταίσμα συμβούλων.....	286
2. Ευθύνη συμβούλων εις ολόκληρον	290
3. Ευθύνη συμβούλων από αδικοπραξία.....	291
4. Κριτήρια απόσχισης εσωτερικής ευθύνης συμβούλων	293
5. Ευθύνη για παραλείψεις ή ψευδείς δηλώσεις ισολογισμού	297
VII. Ολική και μερική απόσχιση αστικής ευθύνης	
1. Καταβολή επιμέλειας συνετού επιχειρηματία.....	298
2. Ιδιότητα μέλους και ανάθεση εταιρικής διοίκησης	
<i>α. Αδιαίρετο διοίκησης και καθήκον εποπτείας</i>	300
<i>β. Ιδιότητα και καθήκοντα ως κριτήρια απόσχισης ευθύνης</i>	303
3. Σύνομη απόφαση γενικής συνέλευσης	305
4. Εύλογη επιχειρηματική απόφαση (κρίση).....	307
VIII. Παραίτηση και συμβιβασμός εταιρίας (§ 4)	
1. Δυνατότητα παραίτησης και συμβιβασμού	315
2. Κατ' ιδίαν ελάχιστες προϋποθέσεις	
<i>α. Αναγκαστικός χαρακτήρας προϋποθέσεων</i>	316
<i>β. Η παραίτηση και ο συμβιβασμός ως ειδικοί θεσμοί</i>	317
3. Παραγραφή εταιρικών αξιώσεων προς αποζημίωση	
<i>α. Η παραγραφή των αξιώσεων ως ειδικός θεσμός</i>	318
<i>β. Ειδική παραγραφή για εταιρικές αξιώσεις</i>	319
IX. Αστική συνευθύνη διοικητών για φορολογικά χρέη	320

Άρθρον 22B - Άσκηση αξιώσεων της εταιρίας κατά των μελών του διοικητικού συμβουλίου	335
I. Αντικείμενο ρύθμισης παρόντος άρθρου	
1. Το τιθέμενο ζήτημα - Νομοτεχνικές παρατηρήσεις	336
2. Νομικό πλαίσιο άσκησης εταιρικών αξιώσεων	340
3. Ειδικά ρυθμιζόμενες περιπτώσεις άσκησης αξιώσεων	342
II. Ζημία νομικού προσώπου και ζημία μετόχων	
1. Αποκατάσταση αποκαλούμενης «έμμεσης» ζημίας μετόχων	343
2. Αποκατάσταση αποκαλούμενης «άμεσης» ζημίας μετόχων	348
III. Αποκατάσταση ζημίας εταιρικών δανειστών	
1. Ευθύνη διοικητών έναντι εταιρικών δανειστών	351
2. Ευθύνη διοικητών επί παρέλκυσης ή πρόκλησης πτώχευσης	
<i>α. Ευρύς κύκλος υπεύθυνων προσώπων</i>	352
<i>β. Αναγκαιότητα θέσπισης ειδικής προστασίας</i>	353
IV. Διαδικασία άσκησης εταιρικών αξιώσεων στο παρόν άρθρο	
1. Απόφαση γενικής συνέλευσης ή αίτημα μειοψηφίας	
<i>α. Εξαναγκασμός διοικητικού συμβουλίου προς άσκηση</i>	355
<i>β. Δικαίωμα γενικής συνέλευσης και δικαίωμα μειοψηφίας</i>	356
2. Πρόσθετες προϋποθέσεις άσκησης αξιώσεων	357
3. Ζημία οφειλόμενη σε δόλο συμβούλων	359
4. Διορισμός ειδικών εκπροσώπων εταιρίας	360
5. Επιβάρυνση εταιρίας με δικαστική δαπάνη	362
6. Επέκταση εφαρμογής διατάξεων	362
Άρθρον 23 - Απαγόρευση ανταγωνισμού	363
I. Αντικείμενο ρύθμισης παρόντος άρθρου	364
II. Προϋποθέσεις πραγματικού της § 1	
1. Μορφές ανταγωνιστικών πράξεων	366
2. Υποκείμενα απαγόρευσης ανταγωνισμού	
<i>α. Ασκούντες διοίκηση εταιρικών υποθέσεων</i>	368
<i>β. Ασκούντες διεύθυνση εταιρικών υποθέσεων</i>	369
<i>γ. Απόκτηση ιδιότητας ομόρρυθμου εταίρου</i>	369
III. Διάρκεια απαγόρευσης ανταγωνισμού	370
IV. Απόφαση γενικής συνέλευσης περί παροχής αδείας	
1. Περιεχόμενο απόφασης γενικής συνέλευσης	370

2. Έννομες συνέπειες παρεχόμενης άδειας	372
V. Αξιώσεις της εταιρίας επί παραβάσεως της διάταξης της § 1	
1. Αξίωση εταιρίας προς αποζημίωση	373
2. Αξίωση εταιρίας προς υποκατάσταση συμβούλου	374
3. Καταβολή αμοιβής ή εκχώρηση απαίτησης.....	375
VI. Ειδικές παραγραφές αξιώσεων παρόντος άρθρου	375
Άρθρον 23α - Συμβάσεις της εταιρίας με μέλη του διοικητικού συμβουλίου	377
I. Σκοποί, αντικείμενα και χαρακτηριστικά παρόντος άρθρου	
1. Οι ρυθμίσεις του άρθρ. 33 ν. 3604/2007	
<i>a. Σκοπός και αντικείμενο των νέων ρυθμίσεων</i>	<i>380</i>
<i>β. Βελτιώσεις και τροποποιήσεις του νέου νόμου</i>	<i>382</i>
2. Κατηγοριοποίηση των εταιρικών συναλλαγών	383
3. Ειδικές ρυθμίσεις για ενδοομιλικές συναλλαγές	384
4. Απαγορευμένες και επιτρεπτές υπό όρους συμβάσεις	385
5. Ρυθμίσεις αναγκαστικού και αυστηρού δικαίου	386
II. Αντικείμενα απαγορεύσεων/περιορισμών ειδικότερα (§§ 1-2)	
1. Δάνεια και πιστώσεις εταιρίας (§ 1 στοιχ. α΄)	388
2. Παροχή εγγυήσεων και άλλων ασφαλειών (§ 1 στοιχ. β΄)	389
III. Οποιοσδήποτε άλλες συμβάσεις της εταιρίας (§ 2)	
1. Άλλες συμβάσεις μη αποτελούσες τρέχουσες συναλλαγές.....	392
2. Τρέχουσες συναλλαγές της εταιρίας με τρίτους.....	394
3. Εταιρίες με κινητές αξίες σε οργανωμένη αγορά.....	394
4. Συναλλαγές μονοπρόσωπης αε και μοναδικού μετόχου	395
IV. Υποκειμενικό πεδίο απαγορεύσεων/περιορισμών (§§ 5-6)	
1. Μέλη διοικητικού συμβουλίου και όμοια πρόσωπα	396
2. Πρόσωπα ασκούντα έλεγχο επί της εταιρίας	398
3. Σύζυγοι και συγγενείς παραπάνω προσώπων	399
4. Νομικά πρόσωπα ελεγχόμενα από πρόσωπα της § 5	400
5. Συνδεδεμένες εταιρίες (άρθρ. 42ε § 5).....	400
6. Υποκείμενα βάσει σχετικής καταστατικής πρόβλεψης	401
V. Κυρώσεις επί παραβάσεων απαγορεύσεων και περιορισμών	402

Άρθρον 24 - [Ρυθμίσεις αμοιβών διοικητικού συμβουλίου]	405
I. Αντικείμενο παρόντος άρθρου	406
II. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου ως ειδικές	408
III. Οι πλείονες αιτίες καταβολής αμοιβών σε συμβούλους	412
IV. Μορφές αμοιβών μελών διοικητικού συμβουλίου	
1. Αμοιβή υπολογιζόμενη επί των εταιρικών κερδών	413
2. Άλλη αμοιβή ή αποζημίωση μελών διοικητικού συμβουλίου	415
3. Δυνατότητα δικαστικής μείωσης υπέρογκης αμοιβής (§ 2 εδ. α΄)	416
4. Αμοιβές για υπηρεσίες παρεχόμενες βάσει ειδικής σχέσης	
<i>α. Η υφιστάμενη διάσταση ερμηνευτικών απόψεων</i>	417
<i>β. Παροχή άλλων («μη οργανικών») υπηρεσιών</i>	419
<i>γ. Μίσθωση εξαρτημένων ή ανεξάρτητων υπηρεσιών</i>	420
<i>δ. Δημιουργία αμοιβαίας υποχρέωσης πίστης</i>	421
<i>ε. Τυπική ανεξαρτησία της «ειδικής» σχέσης</i>	422
ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ)	425
ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	431

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ελληνικές

ΑΕ, αε	Ανώνυμη εταιρία
ΑΙΔ	Αρχείο Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑστΔ	Αστικό Δίκαιο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
α.π.κ.	αμέσως πιο κάτω
α.π.π.	αμέσως πιο πάνω
αρ.	αριθμός
Αρμεν	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας (περιοδικό)
ΑχΝομ	Αχαϊκή Νομολογία
γαλλΕΚ	γαλλικός εμπορικός κώδικας (Code de commerce)
Γ.Ε.ΜΗ.	Γενικό εμπορικό μητρώο
γερμΑΚ	γερμανικός Αστικός Κώδικας
γνμδ	γνωμοδότηση
ΓΟΣ	Γενικοί Όροι Συναλλαγών
ΓΣ, γσ	Γενική συνέλευση
Δ	Δίκη (περιοδικό)
ΔΑΕ	Διάταγμα περί αρμοδιότητας των εμποροδικείων της 2/14 Μαΐου 1834
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΕ	Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (ICC)
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΔικΕΤΕ	Δελτίο Δικαστικού Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος
ΔΕΕΤ	Δελτίο ελληνικής ένωσης τραπεζών
ΔΕΝ	Δελτίο εργατικής Νομοθεσίας
ΔίΜΕΕ	Δίκαιο μέσων ενημέρωσης & επικοινωνίας
Δ/κή	«Δικαστική» (περιοδικό)
Δ.	Δίκη
Δικογρ	Δικογραφία (περιοδικό)
ΔΣ, δσ	Διοικητικό συμβούλιο
ΔΦορΝ	Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας (περιοδικό)
ΕΕΝ	Εφημερίς Ελλήνων Νομικών (περιοδικό)
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)

ΕΕΤ	Ελληνική Ένωση Τραπεζών
Εισαγ.	Εισαγωγή
ΕΛΛΔ	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΕΝαυτΔ	Ελληνική Εταιρία Ναυτικού Δικαίου
ΕιρΑθ	Ειρηνοδικείο Αθηνών
ΕΔΚΑ	Επιθεώρηση δικαίου κοινωνικής ασφάλισης
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού δικαίου
ΕμπΔ	Εμπορικό Δίκαιο
ΕμπΝ	Εμπορικός Νόμος
ΕΚ	Εμπορικός Κώδικας
εΛΒΚΕ	Ελβετικός Κώδικας Ενοχών
ΕΝαυτΔ	Επιθεώρηση Ναυτιλιακού Δικαίου
επ.	επόμενα
ΕπιθΝομ	Επιθεώρηση Νομολογίας
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕρμΑΚ	Ερμηνεία Αστικού Κώδικος
ΕΤραΞΧρΔ	Επιθεώρηση Τραπεζικού Αξιογραφικού Χρηματιστηριακού Δικαίου (περιοδικό)
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΑ	Εφετείο Αθηνών
ΕΘεσ	Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΕΠειρ	Εφετείο Πειραιώς
ιδ.δ.	ιδιωτικό δίκαιο
ιδ.δ.δ.	ιδιωτικό διεθνές δίκαιο
Θ.	Θέμις (περιοδικό)
ΚΒΣ	Κώδικας Βιβλίων-Στοιχείων
κινδ	Κώδικας Ιδιωτικού Ναυτικού Δικαίου
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Λογ.	Λογιστής (περιοδικό)
μ.ά.	μεταξύ άλλων
ΜΕΠΕ	Μητρώο εταιριών περιορισμένης ευθύνης
ΜΠρ	Μονομελές Πρωτοδικείο
ΝΔ	Νέον Δίκαιον (περιοδικό)
ΝΔΤΕ	Τράπεζα της Ελλάδος, Νομικό Δελτίον (περιοδικό)
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ν.π.	νομικό πρόσωπο, νομική προσωπικότητα
ν.π.δ.δ.	νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου
ν.π.ι.δ.	νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου
ό.α.π.	όπου αμέσως παραπάνω

ΟΚΣ	Ομοιόμορφοι Κανόνες Συναλλαγών
Ολομ., Ολ.	Ολομέλεια
ό.α.π.	όπου αμέσως παραπάνω
ό.π.	όπου παραπάνω
ΠειρΝ	Πειραϊκή Νομολογία
ΠΑ	Πρωτοδικείο Αθηνών
παρατ.	παρατήρηση
π.κ.	πιο κάτω
π.π.	πιο πάνω
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος (περιοδικό)
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠΠρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Πολ. Δικ.	Πολιτική Δικονομία
ΠρΠ	Πρόεδρος Πρωτοδικών
πρβλ.	παράβαλε
ρ.δ.	ρωμαϊκό δίκαιο
σελ.	σελίδα
ΧρηΔικ	Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο
Συντ	Σύνταγμα
σημ.	σημείωση
στοιχ.	στοιχείο
ΣχεδΕΚ	Σχέδιο Εμπορικού Κώδικα
ΤοΣ	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Αλλοδαπές

AcP	Archiv für civilistische Praxis (περιοδικό)
AG	Aktiengesellschaft (περιοδικό)
AktG	Aktiengesetz, γερμ. v. περί αε
Anm.	Anmerkung
Art.	Artikel
AT	Allgemeiner Teil
BB	Der Betriebs-Berater (περιοδικό)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen
CA	Companies Act
C.d.c.	Code de commerce

CISG	Convention on contracts for the international sale of Goods
CMI	Comite Maritime International
Einl.	Einleitung
G.	Gesetz
GmbH	Gesellschaft mit beschränkter Haftung
GmbHG	Gesetz über die Gesellschaft mit beschränkter Haftung
IPRax	Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts (περιοδικό)
JuS	Juristische Schulung (περιοδικό)
JW	Juristische Wochenschrift (περιοδικό)
JZ	Juristenzeitung (περιοδικό)
HGB	Handelsgesetzbuch
HR	Handelsrecht
Hrsg.	Herausgeber
hrsgn	herausgegeben
LG	Landgericht
MDR	Monatsschrift fuer Deutsches Recht
Münch Komm	Münchener Kommentar zum BGB, 2 έκδ., Evox. Δικ.Ειδ. μέρος, 1985
NJW	Neue Juristische Wochenschrift (περιοδικό)
NZG	Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht
OGH	Oberster Gerichtshof
ÖjZ	Österreichische Juristen-Zeitung (περιοδικό)
öGmbHG	Österreichisches GmbHG
OLG	Oberlandesgericht
RabelsZ	Rabels Zeitschrift fuer ausländisches und internationales Privatrecht (περιοδικό)
Rdnr	Randnummer
RHDI	Revue Hellenique de Droit International (περιοδικό)
Rdnr.	Randnummer
RIW	Recht der internationalen Wirtschaft (περιοδικό)
StGB	Strafgesetzbuch
SchG	Scheckgesetz
WG	Wechselgesetz
WM	Zeitschrift für Wirtschafts - und Bankrecht (περιοδικό)
ZeuPr	Zeitschrift für europäisches Privatrecht (περιοδικό)
ZGR	Zeitschrift fuer das Unternehmens- und Gesellschaftsrecht (περιοδικό)
ZHR	Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht (περιοδικό)
ZIP	Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (περιοδικό)
ZZP	Zeitschrift für Zivilprozess (περιοδικό)

Μέρος Α΄ Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 18-24

I. Το δίκαιο της διοίκησης της ανώνυμης εταιρίας

1. Αντικείμενα ρύθμισης παρόντος κεφαλαίου

(α) Το Β΄ κεφάλαιο του κωδ. ν. 2190/1920 αναφέρεται στο διοικητικό συμβούλιο (εφεξής: δσ) της αε και ρυθμίζει ορισμένα βασικά ζητήματα της αρμοδιότητας, της οργάνωσης και της λειτουργίας του. Οι διατάξεις του δεν είναι αυτοσκοπός. Για τις ρυθμίσεις τους σημειώνουμε εν συντομία τα ακόλουθα. Το δσ αποτελεί το ειδικό όργανο της εταιρίας, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την επιμελή άσκηση της εταιρικής διοίκησης, η οποία αποτελεί έννομη σχέση σκοπού και απαιτεί διαρκή θετική δράση των μελών του. Από κοινού με τις σχετικές οργανωτικές διατάξεις του καταστατικού, οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου, συγκροτούν τον κορμό του δικαίου της υπό ευρεία έννοια διοίκησης της αε¹. Οι εν λόγω κανόνες της διοίκησης αναφέρονται ειδικότερα στον διορισμό μελών του δσ σε θέσεις συμβούλων από μετόχους και στον τρόπο ανάκλησής τους, στη ρύθμιση του τρόπου λήψης των αποφάσεων και διεξαγωγής των δράσεων εταιρικής διοίκησης· επίσης, στη ρύθμιση των γενικών οργανικών αρμοδιοτήτων, των αμοιβών και των υποχρεώσεων των μελών του δσ, της οργανικής αστικής ευθύνης και της δυνατότητας της (a priori και ex post) απόσχισης και περιορισμού της ευθύνης, στην απαγόρευση κατάρτισης συμβάσεων των μελών του δσ με το ν.π., στην άσκηση των αξιώσεων της εταιρίας εναντίον των μελών του δσ, στην παραίτηση της εταιρίας από τις εταιρικές αξιώσεις ή στον συμβιβασμό της για τις αξιώσεις αυτές, καθώς και στην ανάγκη λειτουργικής ένταξης του (πρακτικού) σκοπού της έννομης σχέσης (των πράξεων) διοίκησης στο σκοπό της εταιρίας χάριν της δραστικότερης εξυπηρέτησής του. Διότι όλες οι ρυθμίσεις του παρόντος κεφαλαίου αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ισχύοντος δικαίου της αε και διατελούν σε άμεση σχέση προς τον σκοπό της εταιρίας, ο οποίος είναι διαρκής και τον οποίο οι εκάστοτε τελούμενες διοικητικές πράξεις πρέπει να υλοποιούν, αμέσως ή εμμέσως.

(β) Επιπλέον οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου εμπεριέχουν κανόνες για την έννομη σχέση των πράξεων εταιρικής διοίκησης, η οποία ρυθμίζει την κανονικότητα των πραγματοποιούμενων κατ' ιδίαν διοικητικών πράξεων/παραλείψεων². Οι κανόνες της δεσμεύουν τους εκάστοτε συμβαλλόμενους στη σύμβαση ανάθεσης διοίκησης. Σκοπός

1. Το καταστατικό διακρίνεται από την ιδρυτική πράξη. Πέρα από το συμβατικό του περιεχόμενο, που αναφέρεται είτε στις εταιρικές σχέσεις μεταξύ των εταίρων είτε στις σχέσεις της εταιρίας, υπάρχει και το κανονιστικό περιεχόμενο του καταστατικού, το οποίο, όμοια με το νόμο, αποκτά ισχύ και για τους τρίτους. Βλ. επ' αυτών Μάρκου, Το δίκαιο της ΑΕ, τόμ. Ι, 2013 (εφεξής: τόμ. Ι), *passim*, ιδίως Μέρος Β΄, άρθρα 1 και 2 σελ. 205 επ., 241 επ. αντιστοίχως.

2. Εφεξής όπου γίνεται λόγος για (θετική) πράξη ή (θετικές) πράξεις (εταιρικής διοίκησης ή διαχείρισης) νοείται και η διοικητική παράλειψη ή οι διοικητικές παραλείψεις της. Οι εν λόγω πράξεις και

της έννομης σχέσης διοίκησης είναι η κατά το νόμο αξιολόγηση όλων των δυνατών τρόπων υλοποίησης του εταιρικού σκοπού και η επιλογή του καταλληλότερου από αυτούς, άρα και η αποτελεσματικότερη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων³. Κάθε δε εταιρική υπόθεση μπορεί ως περιέχον να αφορά μία πράξη ή ένα σύνολο πράξεων. Από το άλλο μέρος, όλα τα μέλη της διοίκησης δεσμεύονται να δραστηριοποιούνται με τον παραπάνω οριζόμενο τρόπο στη σύμβαση ανάθεσης διοίκησης, η οποία έχει αντικείμενο τη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων ως σύνολο και σκοπό τη διεξαγωγή τους σύμφωνα με το νόμο και το καταστατικό⁴. Οι κανόνες της έννομης σχέσης διοίκησης απορρέουν από τον χαρακτήρα της εταιρικής σύμβασης ως κοινωνίας σκοπού και την αποστολή του παρόντος ν.π. και των οργάνων του να υλοποιούν τον εταιρικό σκοπό. Οι κανόνες της σχέσης αυτής συμβάλλουν ουσιωδώς στη συγκεκριμενοποίηση του περιεχομένου των γενικών υποχρεώσεων των διοικούντων (βλ. άρθρο 22α).

2. Οργάνωση διοικητικού συμβουλίου ως οργάνου

(α) Από τα μόλις περιγραφέντα σύνολα κανόνων διοίκησης της αε ξεχωρίζουν, πρώτον, οι κανόνες, οι οποίοι ρυθμίζουν την αναγκαστικού περιεχομένου οργάνωση του δσ ως οργάνου διοίκησης του ν.π. της, άρα και το καθεστώς της «οργανικής» (υπό την έννοια της ανήκουσας σε όργανο) θέσης του κατόχου της («διοικητικού συμβούλου»), και, δεύτερον, οι κανόνες, οι οποίοι ρυθμίζουν το πλαίσιο της έννομης σχέσης (των πράξεων) διοίκησης και αποβλέπουν στην αποτελεσματικότερη πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού ή αλλιώς οι κανόνες που ρυθμίζουν την τελολογική σύνδεση της ατομικής συμπεριφοράς των προσώπων διοίκησης με τον εταιρικό σκοπό (βλ. το άρθρ. 2). Διότι, σύμφωνα με τη ρύθμιση του ισχύοντος δικαίου, το δσ αποτελείται από πλείονα μέλη- κατόχους «οργανικών» θέσεων συμβούλων, τα οποία λόγω της φύσης του ν.π. και της *ex lege* αποστολής του οργάνου πρέπει να είναι (φυσικά) πρόσωπα που ενεργούν στο όνομα του ν.π. και δραστηριοποιούνται προς όφελός του⁵. Ως πρόσωπα, τα μέλη του δσ είναι αυτοτελή υποκείμενα δικαίου και εντάσσονται στην οργάνωση της αε με βάση συγκεκριμένες έννομες σχέσεις, δεσμεύσεις και κανόνες διοίκησης⁶. Η ορ-

παραλείψεις ανήκουν σε εταιρικές υποθέσεις. Η διεξαγωγή τους αποτελεί αντικείμενο των εξουσιών (αρμοδιοτήτων) και των υποχρεώσεων των μελών του δ.σ. (βλ. και άρθρα 18 και 22).

3. Πράγματα δηλ. αντικείμενα δικαίου μπορεί στο ισχύον ιδιωτικό δίκαιο να αφορά επίσης ο θεσμός ή η έννομη σχέση ως αφηρημένη νομοτυπική μορφή του δικαίου. Βλ. ενδεικτικά *Καράση*, Η κατάχρηση θεσμού στο ιδιωτικό δίκαιο, *Μελέτες*, II, σελ. 629 επ., 637, 645 επ. Βλ. επ' αυτών εκτενώς π.κ. στο κείμενο ιδίως υπό II 1.
4. Βλ. επ' αυτού γενικά *Ταμπάκη*, Διοίκηση αστικών υποθέσεων, 1991, σελ. 142. Όσον αφορά την «σύμβαση ανάθεσης διοίκησης» βλ. εκτενώς π.κ. άρθρο 18 ιδίως υπό VII.
5. Τα φυσικά πρόσωπα, με τα οποία το όργανο κάθε φορά στελεκώνεται, είναι οι συγκεκριμένοι άνθρωποι που το θέτουν σε κίνηση, είναι οι φορείς του οργάνου. Βλ. *Δ. Τσάτσο*, Πολιτεία, 2010, σελ. 399.
6. Η άρχουσα εδώ αντίληψη της ελληνικής επιστήμης ταυτίζει την έννοια του οργάνου με τα φυσικά πρόσωπα-φορείς του, μέσω των οποίων ασκείται η απονεμόμενη στο όργανο εξουσία. Ωστόσο η αντίληψη αυτή δεν είναι ορθή και χρήζει επανεξέτασης. Βλ. επ' αυτού αντί άλλων *Δ. Τσάτσο*, Πολιτεία, 2010, σελ. 397 επ. · *Μάρκου*, ΕΕμπΔ 2003, 261 · *Αποστολόπουλο*, Ο κανόνας της επιχειρηματικής κρίσης, 2014, σελ. 6.

γάνωση των θέσεων των μελών του δσ και του δσ ως οργάνου προηγείται της οργάνωσης των πράξεων διοίκησης⁷.

(β) Διοίκηση της αε σημαίνει, πρωτίστως, το σύνολο των προσώπων που διοικούν την αε. Επιπροσθέτως, τη διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων κατά τρόπο που αυτές πραγματώνουν τον εταιρικό σκοπό στη βάση νομικών κανόνων και αρχών. Αποτελεί διοίκηση του περιεχομένου των υποθέσεων του ν.π. της αε και περιλαμβάνει, αφ' ενός τη νομική οργάνωση των θέσεων των μελών του δσ και του ίδιου του δσ ως οργάνου διοίκησης και αφ' ετέρου την οργάνωση του περιεχομένου των κατ' ιδίαν πράξεων διοίκησης δηλ. την οργάνωση των σκοπών των μέσων δράσης προς υλοποίηση του εταιρικού («κοινού») σκοπού. Τούτο, διότι η επιδίωξη εταιρικού σκοπού με κοινές εισφορές αποτελεί, σε σύγκριση με τις λοιπές συμβάσεις του ισχύοντος ιδιωτικού δικαίου, το κατ' εξοχήν διακριτικό εννοιολογικό γνώρισμα της εταιρικής σύμβασης, το οποίο δικαιολογεί την ύπαρξη του ν.π. της εταιρίας και τη δράση των οργάνων του (ΑΚ 741, 772) και επιβάλλει ιδιαίτερους κανόνες συμπεριφοράς. Γι' αυτό, το πρώτο ζήτημα που καλείται εδώ να επιλύσει ο εταιρικός νομοθέτης είναι, αφ' ενός ο προσδιορισμός του κατάλληλου οργάνου, το οποίο επιφορτίζεται με τη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων/υλοποίηση του εταιρικού σκοπού, και αφ' ετέρου η θέσπιση γενικού πλαισίου κανόνων/αρχών, εντός (και βάσει) του οποίου η εταιρική διοίκηση, ιδίως η διάθεση εταιρικής περιουσίας, (πρέπει να) διεξάγεται για την αποτελεσματικότερη επιδίωξη του σκοπού αυτού (βλ. τόμ. Ι, Μέρος Α' υπό VIII, XII και XVI). Τα μεν πρόσωπα της διοίκησης αποκτούν εξουσίες (αρμοδιότητες) και αναλαμβάνουν δεσμεύσεις, οι δε πράξεις της διοίκησης οργανώνονται προς επίτευξη των σκοπών τους και του εταιρικού σκοπού.

II. Οργάνωση διοικητικών πράξεων

1. Έννομη σχέση εταιρικής διοίκησης

a. Ρύθμιση τρόπου διοικητικής συμπεριφοράς

(α) Το δσ είναι όργανο πολυμελές. Αποτελείται από πλείονα μέλη που καταλαμβάνουν τις θέσεις των συμβούλων (κατά το νόμο τουλάχιστον τριμελές, βλ. άρθρ. 21 § 1), και συλλογικό, επειδή όλα τα μέλη του υπό την ιδιότητά τους αυτή συμπράττουν στη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων (βλ. άρθρ. 18 § 1)⁸. Η σύμπραξή τους είναι συνέπεια της συλλογικότητας η οποία αυξάνει την αποτελεσματικότητα του δσ. Τα δικαιώματα

7. Η ρύθμιση του καθεστώτος του δσ ως οργάνου και του καθεστώτος των «οργανικών» θέσεων των μελών του ανήκουν στη σταθερή οργάνωση της αε και αφορά την ασφάλεια των συναλλαγών. Το αντίθετο συμβαίνει με τα πρόσωπα που στελεκώνουν τις εν λόγω «οργανικές» θέσεις, τα οποία δεν ανήκουν στην αναγκαία σταθερή οργάνωση της αε. Βλ. α.π.κ. υπό IV 1.

8. Συλλογική κατ' αρχήν και εις ολόκληρον (βλ. γι' αυτήν ΑΚ 481 επ.) είναι και η «εσωτερική» ευθύνη τους. Βλ. ΑΠ 6042/2003 ΕΕμπΔ 2004,69 επ. Η συλλογική ευθύνη των διοικητών αποτελεί βασικό κανόνα. Βλ. Μάρκου, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 82 επ. Η συλλογική δράση (και ευθύνη) των μελών του δσ εξακολουθεί να παραμένει ως κανόνας δράσης του οργάνου αυτού, ασφαλώς με τις εκτιθέμενες αλλού εξαιρέσεις. Για δε την εις ολόκληρον ευθύνη των διοικούντων από αδικοπραξία βλ. και Γασπαρινάτο, Η αστική ευθύνη της διοίκησης κεφαλ. εταιρ., 2006, σελ. 52 επ.·

(εξουσίες ή αρμοδιότητες), τα οποία ο νόμος και το καταστατικό απονέμουν στα εκάστοτε μέλη του δσ, έχουν τον χαρακτήρα λειτουργικών δικαιωμάτων («νομικών καθηκόντων»). Απονέμονται σε αυτά, όχι προς ικανοποίηση των ατομικών συμφερόντων τους, αλλά χάριν της πληρέστερης ικανοποίησης του συμφέροντος του ν.π. της εταιρίας και της κοινωνίας γενικότερα. Τα υπαίτια μέλη του δσ ευθύνονται, όχι μόνο «εσωτερικά», αλλά υπό τους όρους του νόμου και «εξωτερικά», για την οποία μάλιστα, σύμφωνα με τη διατύπωση του νόμου, φαίνεται να ευθύνεται πρωτίστως το ίδιο το ν.π. (βλ. ΑΚ 71 εδ. Β΄). Κατά μία δε άποψη, το ν.π. υπέχει υποχρέωση ασφαλούς οργάνωσης των αποφασιζόμενων συναλλαγών του και ως δρων υποκείμενο ευθύνεται γι' αυτές (βλ. ΑΚ 70-71)⁹. Οι έννομες σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ του μέλους του δσ και του ν.π. της αε ανήκουν στο ιδιωτικό εταιρικό δίκαιο και ως τέτοιες υπόκεινται συγχρόνως στους γενικούς κανόνες του ιδιωτικού δικαίου (βλ. π.χ. ΑΚ 361).

(β) Ο παρών νόμος επικεντρώνει ειδικότερα το ενδιαφέρον του στη θέσπιση κανόνων, οι οποίοι διέπουν το νομικό καθεστώς του δσ, ως ειδικού οργάνου διοίκησης των υποθέσεων του ν.π. της εταιρίας, στο περιεχόμενό τους και στον τρόπο, με τον οποίο η διοίκηση των υποθέσεων αυτών πρέπει να διεξάγεται προς ικανοποίηση του σκοπού της. Δηλαδή στον τρόπο της συμπεριφοράς των εταιρικών διοικητών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, ο οποίος συνδέεται άρρηκτα με τη θέση που κατέχουν και τις πράξεις που εκτελούν. Η οργάνωση των πράξεων διοίκησης στο νόμο αποτελεί συγχρόνως οργάνωση της συμπεριφοράς των διοικούντων, οι οποίοι μέσω της σύμβασης ανάθεσης διοίκησης αναλαμβάνουν ανάλογες προσωπικές δεσμεύσεις. Όπως αναλύεται στη συνέχεια, η σχέση διοίκησης εταιρικών υποθέσεων είναι έννομη και ρυθμίζει τον τρόπο της (διοικητικής) συμπεριφοράς των διοικητών κατά τη διεξαγωγή τους¹⁰. Κατά νομική ακρίβεια πρόκειται εδώ, αφ' ενός για την οργάνωση του δσ και των «οργανικών» θέσεων συμβούλων, ως θεσμών του ισχύοντος δικαίου της αε, και αφ' ετέρου για την έννομη σχέση (των πράξεων) διοίκησης ως αφηρημένη νομοτυπική μορφή του δικαίου της. Η τελευταία σχέση προϋποθέτει την οργάνωση του δσ και των θέσεων συμβούλων. Δεν είναι μία απλή συγκόλληση των κατ' ιδίαν διατάξεων

Μούζουλα, ΔικΑΕ 2000, άρθρο 22α αρ. περ. 14· *Γεωργακόπουλο*, Το δίκ. των εταιρ., III, Μέρος Β΄, σελ. 150· *Πασσιά*, Β΄, §§ 573 σελ. 710 επ.· *Ν. Ρόκα*, Εμπορ. Εταιρ., 7η έκδ., § 31 σελ. 334.

9. Για την ευθύνη αυτή όπως και για παρεμφερή ζητήματα ευθύνης και καταλογισμού πράξεων, γνώσεων ή ιδιοτήτων του μετόχου στο ν.π. βλ. *Γεωργακόπουλο*, Δίκ. των εταιρ., III, Μέρος Β΄, σελ. 108 επ.· *Κοτσιρή*, Η πλειοψηφική δύναμη στην αε υπό τον έλεγχο της καταχρηστικότητας, ΕΕμπΔ 2005, 166 επ.· *Ν. Ρόκα*, Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας, 1971, σελ. 51 επ. βλ. και π.κ. υπό III 5.
10. Περιλαμβάνει το σύνολο των κατ' ιδίαν κανόνων που αφορούν τη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων. Οι τελευταίες αποτελούνται από αυτοτελείς διαδοχικές (ατομικά ορισμένες) πράξεις και, λόγω της πολυπλοκότητας και της πολλαπλότητάς τους, είναι ανάγκη να επιλέγονται και να οργανώνονται τελεολογικά, έτσι ώστε κάθε μία πράξη να γίνεται μέσο για την επόμενη και οι σκοποί των άπειρων ενδιάμεσων πράξεων/υποθέσεων να συναρτώνται με την επίτευξη του τελικού σκοπού της υπόθεσης και του σκοπού της εταιρίας και να οδηγούν στην υλοποίησή του. Γενικά επ' αυτού βλ. *Ταμπάκη*, Διοίκηση αστικών υποθέσεων, 1991, σελ. 226 επ. με παραπομπές· *τον ίδιο*, Το δίκαιο της διοίκησης οικονομικών υποθέσεων, 1995, *passim*. Για το εμπορικό δίκαιο ως δίκαιο της (υπό νομική έννοια) εμπορικής επιχείρησης βλ. *Μάρκου*, ΕγχειρΕΔ, τ. Ι, Βασικές έννοιες, 2η έκδ., 2008, σελ. 3 επ., 183 επ. βλ. π.κ. υπό άρθρο 18 υπό VI και το άρθρο 22α.

του νόμου, που αναφέρονται στον τρόπο διεξαγωγής της εταιρικής διοίκησης, αλλά κάτι ουσιωδώς διαφορετικό από αυτές. Αποτελεί ένα αρμονικά συγκροτημένο σύνολο διατάξεων διοίκησης με ατομικότητα και αυθυπαρξία, με δική της λογική και δικό της πρακτικό σκοπό. Γι' αυτό, η διοίκηση (του περιεχομένου) εταιρικών υποθέσεων μπορεί υπό την αφηρημένη νομοτυπική μορφή της εξίσου να θεωρηθεί «θεσμός» του ισχύοντος εταιρικού δικαίου, του οποίου οι κανόνες διέπονται από ενιαίο πνεύμα¹¹. Η μεν εταιρική διοίκηση είναι (σκόπιμη) κοινωνική δράση προς επιδίωξη του εταιρικού σκοπού, η δε έννομη σχέση διοίκησης είναι η έννομη σχέση της δράσης (ή των δράσεων) των διοικούντων. Χαρακτηριστικό στοιχείο της έννομης σχέσης διοίκησης είναι η τριτενέργεια της διοικητικής συμπεριφοράς των συμβούλων που είναι απόρροια της δραστηριότητας της διοίκησης (βλ. και π.κ. υπό II 2)¹². Είναι δε εδώ αξιοσημείωτο ότι συχνότατα οι ρυθμιζόμενες στο νόμο σχέσεις της διοίκησης της αε δεν περιορίζονται σε εκείνες που δημιουργούνται μεταξύ του ν.π. και του διοριζόμενου συμβούλου αλλά εκτείνονται και σε σχέσεις με τρίτους (βλ. π.χ. άρθρα 22 § 1 και 23α §§ 5 και 6).

Β. Δέσμευση υλοποίησης εταιρικού σκοπού

Ο εφαρμοστής του ισχύοντος δικαίου διοίκησης αναζητεί, με βάση το δίκαιο αυτό, το «τι δέον γενέσθαι στις ατομικά ορισμένες περιπτώσεις» προκειμένου να πραγματοποιείται με τον κατά το δυνατό ασφαλέστερο τρόπο ο εταιρικός σκοπός¹³. Ο εταιρικός σκοπός είναι ο επιδιωκόμενος («τελικός») σκοπός και συνάμα η γενεσιουργός αιτία όλων των ατομικών δράσεων των οργάνων του ν.π. και των εταίρων. Ακόμη, ο εταιρικός σκοπός αποτελεί τον σκοπό της εταιρικής σύμβασης και τον «κοινό σκοπό» των εταίρων (βλ. ΑΚ 741). Οι μεν εταίροι επιδιώκουν τον σκοπό αυτό, τα δε όργανα του ν.π. οφείλουν να τον υλοποιούν. Τα μέλη του δσ διορίζονται και δεσμεύονται για την πραγμάτωσή του. Η υποχρέωση υλοποίησης του εταιρικού σκοπού απορρέει από τη σύμβαση ανάθεσης διοίκησης και το καταστατικό της εταιρίας (εταιρική σύμβαση). Η υλοποίησή του προϋποθέτει νομικά μέσα δράσης, τα οποία πρέπει να είναι προς τούτο κατάλληλα και των οποίων το περιεχόμενο οφείλει να έχει τελολογική δομή άρα να συνδέεται τελολογικά με τον εταιρικό σκοπό. Πρόκειται για την τέλεση ενός πλήθους

11. "Man kann daher das Rechtsinstitut auch als das abstrakte Rechtsverhältnis bezeichnen". *Enneccerus/Nipperdey*, Lehrbuch d. burgerl. Rechts, 15. Aufl., 1. Halbb § 71 σελ. 428. Γενικά για την έννοια του νομικού θεσμού στο ισχύον σύστημα βλ. *Λιτζερόπουλο*, Η νομολογία ως παράγων διαπλάσεως του ιδιωτικού δικαίου, 1932, σελ. 51 και τις εκεί παραπομπές· τον ίδιο, *Εισηγ. ρ.δ.*, 1943, ανατ. 2000, σελ. 142. Βλ. ακόμη *Καράση*, Η κατάχρηση θεσμού στο ιδιωτικό δίκαιο, *Μελέτες II*, σελ. 629 επ., 645 επ. με παραπομπές· *Δ. Τσάτσο*, Πολιτεία, 2010, σελ. 161 επ.

12. Άσκηση διοίκησης δεν νοείται χωρίς αποτελεσματική δράση «προς τα έσω» και «προς τα έξω». Βλ. επ' αυτού κυρίως *Ταμπάκη*, Διοίκηση αστικών υποθέσεων, 1991, σελ. 145, 254 με παραπομπές. Όσον δε αφορά την πράξη γενικά και την πράξη δικαίου ειδικότερα βλ. αντί άλλων *Καράση*, Η έννοια της πράξεως και της πράξεως δικαίου, *Μελέτες I*, σελ. 10 επ. με πολλές παραπομπές.

13. Γενικά για το ζήτημα αυτό βλ. *Κ. Τσάτσο*, Το πρόβλημα, σελ. 88. Η αναφερθείσα "οργανική" θέση συμβούλου αποτελεί αντικείμενο της σύμβασης ανάθεσης διοίκησης ή σύμβασης διορισμού. Εκτός από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των διοικούντων συμπεριλαμβάνει και την έννομη σχέση (των πράξεων) διοίκησης. Από το άλλο μέρος, ο νόμος ορίζει in abstracto το περιεχόμενο της έννομης σχέσης (των πράξεων) διοίκησης και τα δικαιώματα/υποχρεώσεις του εκάστοτε κατόχου της «οργανικής» θέσης συμβούλου. Βλ. και π.κ. άρθρο 18 ιδίως υπό VI.

κατ' ιδίαν διοικητικών πράξεων (= μέσων δράσης), οι οποίες αναπτύσσουν τελολογικές σχέσεις μεταξύ τους και συγχρόνως εξαρτώνται από τον εταιρικό σκοπό¹⁴. Από τον σκοπό αυτό κρίνεται η σκοπιμότητα (καταλληλότητα) των διεξαγομένων πράξεων/υποθέσεων (για τον όρο «εταιρικές υποθέσεις» βλ. ιδίως άρθρ. 22α § 1 εδ. α΄). Νομιμότητα και σκοπιμότητα αποτελούν συνεπώς εγγενή στοιχεία των διεξαγόμενων πράξεων διοίκησης, τα οποία αλληλεξαρτώνται και αλληλοσυμπληρώνονται (βλ. π.κ. υπό II 2). Κάθε πράξη διοίκησης αποφασίζεται από τα μέλη της σε συμφωνία με το νόμο/καταστατικό και νοηματοδοτείται από τα υποκείμενά της σε συνάρτηση με τον εταιρικό σκοπό¹⁵. Γι' αυτό, το ισχύον δίκαιο της αε, αφ' ενός οργανώνει το δσ ως όργανο του ν.π. και την «οργανική» θέση του συμβούλου και αφ' ετέρου ορίζει το γενικό πλαίσιο του περιεχομένου των εκάστοτε διεξαγόμενων πράξεων εταιρικής διοίκησης (βλ. εκτενώς α.π.κ. υπό II 4).

2. Νομιμότητα και σκοπιμότητα πράξεων διοίκησης

α. Βασικά χαρακτηριστικά πράξεων διοίκησης

Η ανωτέρω έννομη σχέση διοίκησης συμπεριλαμβάνει όλους τους κανόνες, οι οποίοι, αμέσως ή εμμέσως, ρυθμίζουν το βασικό περιεχόμενο των διοικητικών πράξεων, οι οποίες πρέπει κάθε φορά να εκτελούνται. Ως τέτοιοι οι κανόνες της ενσωματώνονται στη συμβατική σχέση ανάθεσης διοίκησης, η οποία είναι εξωτερική σχέση και καταρτίζεται, μεταξύ του συμβούλου και του ν.π. της εταιρίας για τη διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων, και συνήθως αποκαλείται «οργανική» σχέση (βλ. άρθρο 18 υπό VI 1 επ.). Με τις ρυθμίσεις αυτές του νόμου το περιεχόμενο των διεξαγόμενων εταιρικών πράξεων/υποθέσεων κανονικοποιείται και δημοσιοποιείται (βλ. επ' αυτού π.κ. υπό II 4). Επίσης, σε εταιρική δημοσιότητα, υποβάλλονται ο διορισμός, η ανάκληση, η παραίτηση κλπ. των διοικητών (βλ. άρθρ. 7α § 2 στοιχ. ζ΄). Αυτά συμβαίνουν εξαιτίας της τριτενέργειας του περιεχομένου της παραχωρούμενης εταιρικής διοίκησης και απέναντι στους τρίτους. Πρόκειται για την ενέργεια, την οποία αναπτύσσει η παραχωρούμενη στον σύμβουλο (διοικητή, διαχειριστή ή manager) εξουσία διοίκησης έναντι των τρίτων και η οποία συνίσταται στον εκ μέρους των τελευταίων σεβασμό της¹⁶. Όλες οι πράξεις εταιρικής διοίκησης διέπονται από τις αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας. Όπως είδαμε (βλ. τόμ. I, Μέρος Α΄, VII επ.), η μεν εταιρική οργάνωση της αε είναι ιδιαίτερη οργάνωση σκοπού, η δε εταιρική διοίκηση συνιστά το δραστικό νομικό μέσο, με

14. Όπως η επιλογή των εκάστοτε πράξεων διοίκησης οφείλει να είναι κατάλληλη για να μπορεί η εκτελεσή τους να οδηγή στην υλοποίηση του εταιρικού σκοπού, έτσι και η ερμηνεία των εν λόγω κανόνων για τη διοίκηση της αε πρέπει να είναι κατάλληλη ώστε η εφαρμογή τους να οδηγή στην πραγμάτωσή του. Η ερμηνεία των κανόνων αυτών δεν είναι αυτοσκοπός. Βλ. επ' αυτού διεξοδικά τόμ. I, Μέρος Α΄, *passim*, με παραπομπές.

15. Οι ανθρώπινες υποθέσεις αποτελούν τελολογικά συστήματα πράξεων. Ταμπάκης, Διοίκηση ό.π., σελ. 37 με πολλές παραπομπές.

16. Όσον αφορά τις υποχρεώσεις που εξαιτίας της παραχώρησης αυτής δημιουργούνται για τον κύριο της υπόθεσης δηλ. το ν.π. της εταιρίας έναντι του συμβούλου βλ. π.κ. κατά τον σχολιασμό του άρθρ. 22 ιδίως της § 3. Γενικά επ' αυτών βλ. Ταμπάκη, ό.π., σελ. 144, 249 επ. «Σύμβουλος» δε του δσ είναι κάθε πρόσωπο που διορίζεται σε θέση συμβούλου (ή μέλους) δσ.

τη βοήθεια του οποίου η εταιρία πραγματώνει τον σκοπό της. Ο σκοπός της διοίκησης είναι πρακτικός (δεοντολογικός), σχετίζεται με τη συναλλακτική πρακτική και στοχεύει στην αποτελεσματικότητα της άσκησης της, ενώ το περιεχόμενο των τελουμένων ατομικών διοικητικών πράξεων εξαρτάται από τον σκοπό της εταιρίας¹⁷. Γι' αυτό, η (άμεση ή έμμεση) ρύθμιση του γενικού πλαισίου του περιεχομένου της εταιρικής διοίκησης στο νόμο/καταστατικό γίνεται αναγκαία¹⁸. Όπως είπαμε, το ρυθμιστικό αυτό πλαίσιο περιλαμβάνει πλείονα σύνολα κανόνων δικαίου για τις κατ' ιδίαν πράξεις, τις έννομες σχέσεις και τους θεσμούς της διοίκησης της αε, καθώς και για την τελεσφόρο λειτουργία των οργάνων διοίκησης. Πρόκειται για «σύνολα κανόνων», μέσω των οποίων συνδέονται ο εταιρικός σκοπός και οι πρακτικοί σκοποί των τελουμένων επαλλήλων πράξεων. Ο σκοπός της εταιρίας είναι, όπως είδαμε, ανάγκη να υλοποιείται και η υλοποίησή του περιλαμβάνει κατά κανόνα πλείονες δυνατότητες/τρόπους δράσης¹⁹.

Β. Επιλογή των καταλληλότερων πράξεων

Από τις υπάρχουσες δυνατότητες υλοποίησης του εταιρικού σκοπού οφείλουν οι διοικητές να επιλέγουν τις εκάστοτε καταλληλότερες. Η επιλογή και η τελολογική δόμηση/οργάνωση των πράξεων για την υλοποίηση του εταιρικού σκοπού εναπόκεινται στους διοικητές, οι οποίοι ως προς αυτό αποκτούν από το νόμο ευρύτατες εξουσίες και δρουν αυτόνομα ("independent in character and judgment")²⁰. Τα μέλη του δσ λογίζονται ανεξάρτητα και ενεργούν συλλογικά. Οι εν λόγω εξουσίες των διοικητών είναι δέσμιες υπό την έννοια που εκτίθεται στην οικεία θέση και υπόκεινται σε ποικίλους εσωτερικούς και εξωτερικούς περιορισμούς (όρους). Μάλιστα, η νομική οργάνωση της αε στο νόμο διαμορφώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι παραπάνω σκοποί των πράξεων διοίκησης να επιτυγχάνονται, ανεξάρτητα από τα πρόσωπα των εκάστοτε διοικητών, ασφαλώς και από τα πρόσωπα των μετόχων της αε (βλ. τόμ. Ι, Μέρος Α' υπό ΙΙΙ

17. Ο πρακτικός σκοπός είναι πραγματοποιήσιμος και επικεντρώνεται στην αποτελεσματικότητα της πράξης. Από το άλλο μέρος, ο όρος «διοίκηση» της εταιρίας αντί των επίσης χρησιμοποιούμενων ενίοτε όρων «διεύθυνση» ή «διαχείριση», μου φαίνεται για το ισχύον δίκαιο της αε να είναι ορθότερος ως καθολική έννοια. Χρησιμοποιείται συχνά στον παρόντα νόμο και συμβαδίζει με τον κατά *ius cogens* χρησιμοποιούμενο νομικό τεχνικό όρο «διοικητικό συμβούλιο». Βλ. και γι' αυτούς ενδεικτικά *Σκαλίδη*, Δίκ. Εμπορ. εταιρ., στ' έκδ., σελ. 494· *Ψυχομάνη*, Δίκ. εμπορ. εταιρ., 2013, σελ. 286· *Παπαγιάννη*, Δίκαιο αε, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 1997, άρθρο 18 σελ. 335 επ. Βλ. και π.κ. άρθρα 23 και 23α. Πρβλ. § 76 Abs. 1 γερμ. ν. περί αε (AktG). Βλ. γι' αυτήν ενδεικτικά *Wiesner in MünchHandb des G-Rechts*, 4. Band, 1988, § 19 Anm. 9 επ. Βλ. και π.κ. υπό VI 5.

18. Για την ασκούμενη εταιρική διοίκηση τίθενται στο νόμο ιδιαίτερα κριτήρια. Βλ. επ' αυτού *Μάρκου*, *ΕγχειρΕΔ*, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 328 επ., 381 επ., 446 επ., 471 επ., 481 επ. με παραπομπές. Βλ. και άρθρ. 22α.

19. Γενικά επ' αυτού βλ. αντί άλλων *Κ. Τσάτσο*, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, β' έκδ., σελ. 88 επ. Οι αναφερόμενες στο κείμενο δυνατότητες και τρόποι υλοποίησης του εταιρικού σκοπού είναι ελέγξιμες με βάση τους κανόνες της έννομης σχέσης εταιρικής διοίκησης και τις γενικές υποχρεώσεις επιμέλειας και οργανικής πίστης. Βλ. εκτενώς π.κ. υπό το άρθρ. 22α.

20. Η υλοποίηση του εταιρικού σκοπού ενδιαφέρει γενικά όλους όσους αντλούν συμφέρον ή όφελος από την εταιρία, ιδίως δε ενδιαφέρει τους εκάστοτε μετόχους. Άλλωστε ο «εταιρικός σκοπός» ταυτίζεται κατ' αρχήν με τον «κοινό σκοπό» των εταίρων και είναι αυτονόητο ότι οι τελευταίοι μεριμνούν για την υλοποίησή του στο καταστατικό της εταιρίας. Βλ. επ' αυτού *Μάρκου*, *ΕγχειρΕΔ*, τ. 3, τεύχ. Α', 2η έκδ., σελ. 407 επ., 419 επ. με παραπομπές.

επ.). Από το άλλο μέρος, ο νόμος αντιμετωπίζει τους κινδύνους, που απορρέουν από την εν λόγω αυτονομία και την ευρεία διακριτική εξουσία των διοικούντων, με πλείονες τρόπους (βλ. άρθρ. 22α). Η ρύθμιση του βασικού πλαισίου της έννομης σχέσης (των πράξεων) διοίκησης στο νόμο συνιστά έναν από τους τρόπους αυτούς (βλ. α.π.κ. υπό II 4 γ). Επίσης, η αυστηροποίηση των υποχρεώσεων των διοικούντων έναντι της εταιρίας και η εκ μέρους του εφαρμοστή συγκεκριμενοποίηση των γενικών υποχρεώσεων επιμελούς άσκησης των καθηκόντων των διοικητών και της οργανικής υποχρέωσης πίστης, με τη βοήθεια ενός συστήματος κινητών κριτηρίων καταλλήλων για την αξιολόγηση της εκάστοτε κρινόμενης περίπτωσης²¹. Διότι υποχρέωση επιμελούς άσκησης διοικητικών καθηκόντων σημαίνει πρωτίστως υποχρέωση για επιμελή σχεδιασμό, σωστή αξιολόγηση, επιλογή και εκτέλεση των επιλεγόμενων πράξεων διοίκησης σύμφωνα με τον σκοπό (βλ. άρθρ. 22α).

3. Αλληλουχία τελολογική και ενότητα πράξεων

Σύμφωνα με αυτά, το «δίκαιο της διοίκησης» της αε περιλαμβάνει τόσο τα της οργάνωσης του δσ ως οργάνου του ν.π. της εταιρίας και των «οργανικών» θέσεων των μελών του ως συστατικών στοιχείων του οργάνου αυτού όσο και το γενικό πλαίσιο κανόνων και αρχών για το ουσιαστικό περιεχόμενο των πράξεών του (βλ. επ' αυτού εκτενώς α.π.κ. υπό II 4). Μπορούμε εδώ να πούμε ότι οι τελευταίες ρυθμίσεις συνιστούν την πεμπτούσια της θέσπισης ιδιαίτερου δικαίου διοίκησης στον παρόντα νόμο. Είναι δε απόρροια της μεγάλης σημασίας, την οποία ο νομοθέτης αποδίδει, όχι μόνο στην κατά το νόμο διαρκή στελέχωση του δσ, αλλά και στον τελεσφόρο τρόπο άσκησης του εκ μέρους του τελούμενου διοικητικού έργου (βλ. και ΑΚ 65 επ.). Διότι κάθε εκτελεστή διοικητική πράξη πρέπει να είναι κατάλληλη να συμβάλλει (αμέσως ή εμμέσως) στην πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού, πράγμα που ασφαλώς δεν συμβαίνει στον ίδιο βαθμό με τις πράξεις των λοιπών εταιρικών οργάνων της αε (βλ. άρθρα 25 επ., 36 επ.). Μόνον ενδεικτικά ο νόμος προβλέπει κατ' ιδίαν πράξεις ή σύνολα πράξεων εταιρικής διοίκησης και ορίζει τον τρόπο, με τον οποίο οι πράξεις αυτές πρέπει να αποφασίζονται και να εκτελούνται. Η αποτελεσματικότητα των τελουμένων πράξεων εταιρικής διοίκησης εξασφαλίζεται στο ισχύον σύστημα εταιρικού δικαίου μέσω της απαίτησης για τελολογική αλληλουχία και σωστό συντονισμό τους²². Οι πράξεις συνδέονται τελολογικά με τον εταιρικό σκοπό και νοηματοδοτούνται από αυτόν· γι' αυτό είναι ανάγκη οι εκάστοτε επιλεγόμενες πράξεις να είναι κατάλληλες προς υλοποίησή του και να συντονίζονται μεταξύ τους. Αυτός είναι επίσης ο λόγος, για τον οποίο οι ex lege επιβαλλόμενες στα (ιεραρχικά δομημένα) όργανα της εταιρίας υποχρεώσεις διοίκησης ρυθμίζονται ειδικά και κατ' αρχήν αποκλειστικά από το ειδικό δίκαιο του παρόντος νόμου (βλ. άρθρα 18

21. Βλ. εκτενώς υπό το άρθρ. 22α. Ο νόμος διαγράφει το γενικό πλαίσιο του οφειλόμενου έργου των διοικητών. Βλ. επ' αυτού περισσότερα π.κ. ιδίως υπό τα άρθρα 22 και 22α ιδίως υπό III.

22. Όταν μία διοικητική πράξη δεν πληροί τους παραπάνω κανόνες και δεν εντάσσεται στην τελολογική σχέση πραγμάτωσης του εταιρικού σκοπού είναι πράξη αντίθετη προς τις ανειλημμένες υποχρεώσεις επιμέλειας των συμβούλων και παράνομη. Γενικά επ' αυτού βλ. και *Καράση*, Δικαιοπραξία Ι, αρ. Α 43 επ., 55 επ.· *Ποδηματά*, ΝοΒ 2007, 1999· *Μαντζούφα*, Ενοχ. Δικ. Γεν, 5η έκδ., 1969, σελ. 69 επ.

επ., 25 επ., 36 επ.)²³. Συνέπεια του ειδικού χαρακτήρα της παρούσας ρύθμισης είναι ότι η εφαρμογή των διατάξεων της προηγείται και αποκλείει την εφαρμογή των γενικών διατάξεων, όχι μόνο όταν υφίστανται σχετικές ειδικές ρυθμίσεις του εταιρικού νόμου, αλλά και όταν οι γενικές ρυθμίσεις τους δεν συμβαδίζουν με το νόημα των εν λόγω ειδικών ρυθμίσεων (βλ. και ΑΚ 68 § 2)²⁴. Σύμφωνα με αυτά έγινε ορθά δεκτό ότι η υποχρέωση λογοδοσίας των μελών του δσ της αε δεν κρίνεται κατά την γενική ρύθμιση της ΑΚ 303 αλλά αποκλειστικά κατά τις διατάξεις του κωδ. ν. 2190/20²⁵.

4. Κανονικοποιημένο σύνολο εταιρικών δράσεων

α. Σύνολο σκόπιμων δράσεων διοίκησης

Με βάση τα προαναφερθέντα μπορούμε στο σημείο αυτό συνοπτικά να διαπιστώσουμε ότι η προαναφερθείσα έννομη σχέση διοίκησης εμπεριέχει ένα σύνολο σκόπιμων δράσεων του δσ, οι οποίες κανονίζονται κατά βάση στο νόμο και συμπληρωματικά στους ανάλογους κανόνες του καταστατικού της εταιρίας σε συνδυασμό με τις έλλογες πρακτικές αρχές που διέπουν την εταιρική πράξη. Η εν λόγω έννομη σχέση των πράξεων εταιρικής διοίκησης δεν δημιουργεί καθ' εαυτή προσωπικό δεσμό μεταξύ συγκεκριμένων υποκειμένων του δικαίου, ούτε βεβαίως ενοχή υπό την έννοια της ΑΚ 287. Η έννομη σχέση διοίκησης είναι δημιούργημα των υπάρχουσών ρυθμίσεων του νόμου για τον τρόπο της διεξαγωγής της διοίκησης των εταιρικών υποθέσεων. Τα εκάστοτε μέλη του δσ αναλαμβάνουν, μέσω της σύμβασης ανάθεσης διοίκησης, την υποχρέωση να διοικούν τις εταιρικές υποθέσεις, σύμφωνα με το νόμο και το καταστατικό, συμπεριλαμβανομένης της έννομης σχέσης διοίκησης, και επιπλέον να πραγματώνουν τον σκοπό της²⁶. Ο μεν εταιρικός σκοπός είναι εδώ το δέον, που σύμφωνα με το νόμο/καταστατικό πρέπει να πραγματοποιείται, ενώ οι κατ' ιδίαν σκοποί των τελουμένων ενδιάμεσων πράξεων γίνονται τα μέσα πραγματοποιήσεώς του. Η ως άνω σχέση των τελουμένων πράξεων διοίκησης είναι έννομη, επειδή συμπεριλαμβάνει σύνολα λειτουργικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των εκάστοτε διοικούντων, τα οποία ρυθμίζονται στο νόμο αυτόνομα, ανεξάρτητα από τα εκάστοτε υποκείμενά τους, και των οποίων το νόημα

23. Για τις κατ' ιδίαν υποχρεώσεις των διοικητών βλ. και Μάρκου, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 443 επ., 471 επ., 481 επ. με παραπομπές. Ακόμη βλ. Αθανασίου, Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, 2010, σελ. 356 επ.· Μικρουλέα, Όρια δράσης και ευθύνη, σελ. 157 επ.

24. Το νόημά τους κρίνει την έκταση της συμπληρωματικής εφαρμογής. Βλ. επ' αυτού εκτενώς τόμ. Ι, Μέρος Α', passim, ιδίως σελ. 60 επ.

25. Η γενική διάταξη της ΑΚ 303 δεν εφαρμόζεται εν προκειμένω. Οι διατάξεις του κωδ. ν. 2190/20 είναι ειδικές. Εφθεσ 1048/2003 ΕπισκεΔ 2003,1148 παρατ. Κ. Παμπούκη· ΠΑ 1263/72 ΕΕμπΔ 1973,360. Βλ. και Μάρκου, Παρατ. υπό την ΜΠΤρ 98/2008, ΔΕΕ 2008,814. Ο μέτοχος δεν δύναται να ζητεί λογοδοσία ατομικά από τον πρόεδρο του δσ. ΠΑ 1263/1972 ΕΕμπΔ ΚΔ',360.

26. Γενικά για την έννοια της ενοχής στον ΑΚ βλ. Ζέπο, Ενοχ. Δίκ. Γεν., § 2 Ι 1 σελ. 27 επ., § 8 Ι σελ. 180 επ. με παραπέρα παραπομπές. Για την τελολογία της πράξης δικαίου γενικά βλ. αντί άλλων Τσάτσο, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, Β' έκδ., σελ. 64 επ.· Ταμπάκη, Δοκίμιον δογματικής του νομοθέτου, 1980, αρ. 315 επ.· Καράση, Η έννοια της πράξεως και της πράξεως δικαίου, Μελέτες, Ι, 2002, σελ. 54 επ. και Ο δικαϊκός θεσμός ως μεθοδολογικό πρόβλημα, Μελέτες, ΙΙ, 2002, σελ. 625 επ.

δύναται να εξειδικεύεται στο καταστατικό της εταιρίας και στη σύμβαση ανάθεσης διοίκησης, σε συνδυασμό με τις κρατούσες πρακτικές αρχές της εταιρικής πράξης (βλ. και ΑΚ 288)²⁷. Συγκεκριμενοποιούνται δε για την εκάστοτε εμφανιζόμενη περίπτωση από τον εφαρμοστή του δικαίου με τη βοήθεια των γενικών κριτηρίων της επιμελούς διοίκησης εταιρικών υποθέσεων και της οργανικής υποχρέωσης πίστης των μελών του δσ, για τις οποίες γίνεται εκτενής λόγος στην οικεία θέση (βλ. ιδίως άρθρ. 22α). Το περιεχόμενο της τελευταίας υποχρέωσης διαφέρει πολλαπλώς από εκείνο της υποχρέωσης πίστης των μετόχων (βλ. τόμ. Ι, Μέρος Α΄, *passim*). Θεμελιώνεται δε, κατά την ορθότερη αντίληψη, δικαιοπρακτικά (και δη στη “σύμβαση ανάθεσης και αποδοχής”) και αποκτά περιεχόμενο αυξημένων οργανικών υποχρεώσεων, που υπερβαίνουν σημαντικά τα όρια της καλοπιστίας της γενικής ρύθμισης της ΑΚ 288 (βλ. υπό τα άρθρα 22α και 23)²⁸. Αποτελεί ένα διαφορετικό ζήτημα, αν και κατά πόσο η εν λόγω υποχρέωση πίστης επιτρέπεται στο ισχύον ιδιωτικό εταιρικό δίκαιο να θεωρείται ότι συνιστά μονόδρομο δηλ. ισχύει μόνον υπέρ της εταιρίας ή λειτουργεί και σε βάρος της²⁹.

Β. Ευρεία διακριτική εξουσία διοίκησης

Η έννομη σχέση εταιρικής διοίκησης εμπεριέχει επίσης συγκεκριμένες εξουσίες και υποχρεώσεις για τον εκάστοτε κάτοχο της «οργανικής» θέσης στο δσ έναντι του ν.π. της εταιρίας. Αποτελεί έννομη σχέση, η οποία απονέμει στους διοικητές ιδίαν εξουσία, αυτονομία δράσης και αξιώνει από αυτούς αυτενέργεια. Είναι δε ανεξάρτητη από τα εκάστοτε υποκείμενα, τα οποία αναλαμβάνουν τη συμβατική υποχρέωση να την πραγματοποιήσουν³⁰. Και ως προς τα στοιχεία αυτά η έννομη σχέση διοίκησης διαφέρει από

27. Βλ. επ’ αυτών *Μάρκου*, Βασικά ζητήματα του σύγχρονου εταιρικού δικαίου, Αφιέρ. Κ. Παμπούκη, 2003, σελ. 249 επ., 254 επ. με πολλές παραπομπές.

28. Στο παραπάνω ζήτημα αρμόζει μάλλον καταφατική απάντηση δηλ. ότι παράγονται δεσμεύσεις και για την εταιρία (βλ. και ΑΚ 288). Βλ. επ’ αυτού εκτενώς *Μάρκου*, Βασικά ζητήματα του σύγχρονου εταιρικού δικαίου, Αφιέρ. Κ. Παμπούκη, 2003, σελ. 254. Με βάση τα εκτιθέμενα στο κείμενο εξηγείται και η αυστηρή ευθύνη των διοικητών σε περίπτωση παράβασης των επιβαλλόμενων υποχρεώσεών τους, ιδίως σε περιόδους οικονομικών κρίσεων και κατά την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, τόσο κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της εταιρίας όσο και σε περίπτωση πτώχευσης της εταιρίας. Βλ. τόμ. Ι, Μέρος Α΄ ιδίως υπό XVI. Ακόμη βλ. *Αλεξανδρίδου*, Δίκ. εμπορ. εταιρ., τεύχ. Β΄, γ΄ έκδ., σελ. 117 επ.· *Μικρουλέα*, Όρια δράσης και ευθύνη, σελ. 87 επ. Γενικά για τη σύνδεση ιδέας και πράξεως βλ. *Κ. Τσάτσο*, Το πρόβλημα της ερμηνείας, Β΄ έκδ., σελ. 71 επ.

29. Βλ. επ’ αυτού εκτενώς π.κ. άρθρα 22α και 24. Πρβλ. επ’ αυτού και τα υποστηριζόμενα στο γερμανικό δίκαιο. *Hüffer*, Aktiengesetz, 9. Aufl., § 84 Anm. 9 i.f. με παραπομπές. Για το αγγλικό δίκαιο βλ. *Mayson, French & Ryan*, Company Law, 24th edition 2007-2008, σελ. 409· *Gower and Davies’ Principles of modern Company Law*, 7th edition, σελ. 850.

30. Η έννομη σχέση διοίκησης ως αφηρημένη νομοτυπική μορφή είναι ενιαία (βλ. και την «αρχή του αδιαιρέτου» της διοίκησης) και αμεταβίβαστη *in globo*, δηλ. ως διοίκηση του συνόλου των εταιρικών υποθέσεων. Από κοινού με την «οργανική» θέση του συμβούλου, η έννομη σχέση διοίκησης ανατίθεται στα κατ’ ιδίαν μέλη του δσ με τη σύμβαση ανάθεσης της διοίκησης εταιρικών υποθέσεων, ενώ η κατά την διάταξη του άρθρ. 22 § 3 ανάθεση αρμοδιοτήτων αναφέρεται σε θέματα οργανικής διαχείρισης και εκπροσώπησης και από την άποψη αυτή η δυνατότητα υποκατάστασης του δσ είναι στον παρόντα νόμο περιορισμένη. Βλ. επ’ αυτού και τις διατάξεις του άρθρ. 22α §§ 2 εδ. Β΄ και 6. Βλ. και ΕΑ 592/2008 ΔΕΕ 2008,1132. Ανάθεση της διαχείρισης της εταιρίας σε αλλοδαπή εταιρία. ΜΠΑ 5706/1988 ΕΕμπΔ 1988,621. Η σχέση εταιρίας και μέλους δσ μπορεί να είναι σύμβα-

την ενοχική σχέση του κοινού δικαίου (ΑΚ 287). Ωστόσο, και η έννομη σχέση των πράξεων διοίκησης εμπεριέχει τελικό σκοπό, ο οποίος συμβαδίζει με τον εταιρικό σκοπό, ο οποίος είναι ο κοινός τελικός σκοπός όλων των δράσεων και τον οποίο οι διοικητές υποχρεούνται να εκπληρώνουν (βλ. α. π.π. ιδίως υπό II 1). Η αναφερθείσα ανεξαρτησία της έννομης σχέσης διοίκησης από τους εκάστοτε διοικούντες ικανοποιεί κυρίως ανάγκες ασφάλειας των εταιρικών συναλλαγών. Οφείλεται δε αφ' ενός στη διαπίστωση ότι η διοίκηση εταιρικών υποθέσεων αποτελεί στο ισχύον δίκαιο ένα ιδιαίτερα κανονικοποιημένο σύμπλεγμα νομικών και υλικών πράξεων, τελολογικά συναρθρωμένων μεταξύ τους, οι οποίες πρέπει να αποφασίζονται με βάση τους εκάστοτε ισχύοντες γι' αυτήν κανόνες και αρχές, να αλληλοσυσχετίζονται και να συντονίζονται μεταξύ τους χάριν του εταιρικού σκοπού, και αφ' ετέρου στο γεγονός ότι το προαναφερθέν γενικό πλαίσιο ρύθμισης του νόμου είναι ευρύ και, εντός του ευρέος αυτού πλαισίου, ο διοικητής αποκτά εξουσία αυτόνομης δράσης (δράσεων) και ευρεία διακριτική εξουσία κατά τον σχεδιασμό/την επιλογή, την διάπλαση του περιεχομένου των επιχειρητέων επιμέρους σύνθετων εταιρικών πράξεων, την οργάνωση και την εκτέλεσή τους (βλ. υπό το άρθρ. 22α). Πρόκειται για διακριτική εξουσία, η οποία εκφράζει την ευχέρεια δράσης που έχει ο διοικητής εταιρικών υποθέσεων να πράττει κάθε φορά αυτό που «πρέπει», εντός ενός υπάρχοντος γενικού πλαισίου διακριτών ορίων. Τα όρια αυτά προσδιορίζονται από το νόμο, το καταστατικό, τις σύνομες αποφάσεις της γσ και τους εκάστοτε ισχύοντες κανόνες της επιμελούς διεξαγωγής των εταιρικών υποθέσεων, όπως και από τον σκοπό και το συμφέρον της εταιρίας (βλ. υπό το άρθρ. 22^α)³¹. Ο εταιρικός σκοπός και το συμφέρον της εταιρίας αποτελούν εδώ το γενικό νόημα (“τελικό σκοπό”, *causa finalis*) και την σταθερή αξία, η οποία πρέπει να πραγματώνεται, αμέσως ή εμμέσως, μέσω των επιμέρους ενδιάμεσων πράξεων/υποθέσεων διοίκησης³².

γ. Έλεγχος διακριτικής εξουσίας συμβούλων

Προς ασφαλέστερη υλοποίηση του εταιρικού σκοπού ο νόμος δεν αφήνει εξ ολοκλήρου τη ρύθμιση της διεξαγωγής των εταιρικών υποθέσεων στους εταίρους και τους διοικητές της αε, αλλά με σειρά επιμέρους κανόνων και αρχών διαγράφει το γενικό νομικό πλαίσιο του περιεχομένου των πράξεων διοίκησης. Όπως αναφέρθηκε, ο νό-

ση εντολής ή σύμβαση έργου ή σύμβαση παροχής ανεξάρτητων υπηρεσιών ή σύμβαση εξαρτημένης εργασίας. *Ψυχομάνης*, Δίκ. εμπορ. εταιρ., 2013, σελ. 291. Βλ. επ' αυτού διεξοδικά άρθρ. 24.

31. Η εν λόγω “διακριτική εξουσία” ή “ευχέρεια” του δσ προϋποθέτει την ύπαρξη πλειόνων εναλλακτικών τρόπων διοικητικής δράσης. Αποκτά δε σήμερα ιδιαίτερη σημασία για την εφαρμογή του κανόνα της “εύλογης επιχειρηματικής κρίσης” (βλ. άρθρ. 22α § 2 εδ. γ’). Ο κανόνας αυτός αφορά στο ισχύον δίκαιο ειδική κατηγορία διοικητικών αποφάσεων του δσ και δη τις αποκαλούμενες “επιχειρηματικές αποφάσεις”. Τέτοιες είναι εκείνες οι διοικητικές αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται κατόπιν επιλογής μεταξύ πλειόνων δυνατών εξίσου κατάλληλων λύσεων για την επίδιωξη του εταιρικού σκοπού και των οποίων η εκτέλεση εμπεριέχει το στοιχείο του κινδύνου (αβεβαιότητας). Βλ. και *Αθανασίου*, Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, σελ. 183 επ.· *Μικρουλέα*, Όρια δράσης, σελ. 9 επ. Βλ. επ' αυτού διεξοδικά υπό το άρθρ. 22α.

32. Για τη σχέση του εταιρικού σκοπού προς το εταιρικό συμφέρον βλ. *Μάρκου*, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 441 επ. Γενικά για την αναφερόμενη στο κείμενο σχέση βλ. εκτενώς *Κ. Τσάτσο*, *ibid.* Βλ. και π.κ. υπό τα άρθρα 22 και 22α.

μος θεωρεί την εταιρική διοίκηση ζώσα νομική ύπαρξη (οντότητα) με αυθυπαρξία και δική της λογική. Ο χαρακτήρας αυτός δικαιολογεί την κατοχύρωση της αυτονομίας και αυτενέργειας των διοικούντων κατά την άσκηση της διοίκησης. Με τις αναφερθείσες ρυθμίσεις, η ισχύουσα έννομη τάξη αποδεικνύει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της για την άσκηση σωστής διοίκησης και την ασφαλέστερη υλοποίηση του επιδιωκόμενου εταιρικού σκοπού³³. Η ρύθμιση του πλαισίου της έννομης σχέσης διοίκησης στο νόμο είναι συνεπώς όχι μόνο σκόπιμη αλλά και αναγκαία. Εμπεριέχει συγχρόνως τον έλεγχο της αυτενεργούς δράσης και της ευρείας διακριτικής εξουσίας των διοικητών ως προς την εκάστοτε διοικητική κρίση και την επιλογή των καταλληλότερων για την επιδίωξη του εταιρικού σκοπού πράξεων διοίκησης. Ο παρών έλεγχος αφορά τόσο τη νομιμότητα όσο και την σκοπιμότητά τους, ενώ η «διοίκηση» στο ισχύον δίκαιο είναι έννοια ευρεία και συμπεριλαμβάνει τον έλεγχο των διεξαγόμενων πράξεων/υποθέσεων (βλ. VI 4 και άρθρα 22 και 22α). Η δε αυτονομία του δσ κατά τη διοίκηση παραμένει ευρεία και ασκείται εντός του πλαισίου του νόμου και του καταστατικού. Δεν αναιρείται από τη διαπίστωση, ότι στο νόμο το δσ είναι ιεραρχικά υποδεέστερο όργανο έναντι της γσ (βλ. άρθρα 33 επ. και π.κ. υπό VI 5)³⁴. Διότι η αυτονομία του συνδέεται άρρηκτα με την αποστολή του οργάνου διοίκησης και τον χαρακτήρα του έργου του. Η αυτονομία της διοίκησης διαφέρει ουσιωδώς από την αυτονομία (αυτοτέλεια) του ν.π. της εταιρίας και έχει άλλο αντικείμενο (περιεχόμενο)³⁵. Αντικείμενό της είναι οι εταιρικές υποθέσεις ως σύνολα πράξεων και περιεχόμενό της το καθεστώς επιλογής του εκάστοτε καταλληλότερου τρόπου πραγμάτωσης του εταιρικού σκοπού. Στο περιεχόμενο των αναγκαίων διοικητικών ενεργειών του δσ αναφέρονται, όπως είδαμε, οι κανόνες της έννομης σχέσης διοίκησης. Δεν χρειάζεται να τονιστεί ιδιαίτερα ότι μέσω των κανόνων αυτών ο νομοθέτης επιδιώκει, συγχρόνως, την αναβάθμιση του τρόπου διεξαγωγής της εταιρικής διοίκησης, χάριν της ίδιας της εταιρίας και της κοινωνικής ανάπτυξης, σε συμφωνία με το νόμο, το καταστατικό και τις σύνομες αποφάσεις της γσ³⁶.

33. Βλ. επ' αυτού και π.κ. ιδίως υπό III 1. Επίσης βλ. Μάρκου, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 471 επ. Γενικά για την έννοια της διοίκησης ως οργάνου και ως οφειλόμενου έργου βλ. και Λαδά, ΓενΑρχΑστΔ, I, 2007, σελ. 503. Για δε τη μορφολογική θεώρηση της ενοχικής σχέσης ως «συνθέματος» ή ως «οργανισμού» βλ. ενδεικτικά Ζέπο, Ενοχ. Δικ. Α', § 8 I σελ. 182 επ. με παραπομπές· τον ίδιο (Zepos), Zu einer "gestalttheoretischen" Auffassung des Schuldverhältnisses, AcP 155 (1956), 486 επ. με παραπομπές· Μαντζούφα, Ενοχ. Δικ., Μέρ. Γεν., 1969, σελ. 1 επ., 17 επ. Σταθόπουλο, ΓενΕνοχΔικ, γ' έκδ., σελ. 27 επ.

34. Οι βασικές αυτές αρχές άσκησης εταιρικής διοίκησης έχουν διαφορετικό περιεχόμενο από εκείνο π.κ. της § 76 εδ. 1 γερμαν. ν. περί αε για το δσ (Vorstand). Βλ. γι' αυτήν ενδεικτικά Hüffer, Aktiengesetz, 9. Aufl., § 76 Anm. 10 επ.· Μούζουλα, Εταιρική διακυβέρνηση (corporate governance), 2003. Βλ. και π.κ. υπό τα άρθρα 22 και 22α. Πρβλ. και Αθανασίου, Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, 2010, σελ. 113 επ.

35. Βλ. επ' αυτού εκτενώς Μάρκου, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α' γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 346 επ., 361 επ., 366 επ. με παραπομπές.

36. Βλ. ΑΠ 148/2013, ΝΟΜΟΣ· ΑΠ(Ποιν) 349/2013, ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1244/2012 ΕπισκΕΔ 2012,935·ΑΠ 1827/2012 Αρμεν 2013,1870· ΑΠ 1363/2011 ΕΛΛΔ 2011,1430 = ΧρΙΔ 2012,361· ΑΠ 880/2011 ΕπισκΕΔ 2011,963· ΑΠ 1363/2011 ΕΛΛΔ 2011,1430 = ΧρΙΔ 2012,361· ΕΑ 592/2008 ΔΕΕ 2008,1132· ΕΘεσ 334/2009 Αρμεν 2010,1326.

III. Συλλογική δράση συμβούλων διοίκησης

1. Σύμπραξη όλων των συμβούλων

Οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου αναφέρονται στη διοίκηση εκείνων των εταιρικών υποθέσεων, των οποίων το βασικό νομικό πλαίσιο προσδιορίζεται στο νόμο/καταστατικό και οι οποίες μέσω του εκάστοτε συντασσόμενου καταστατικού ανατίθενται από τους ιδρυτές στο ν.π. και εκτελούνται από τα όργανά του. Στο καταστατικό προσδιορίζονται επίσης εγγύτερα, εντός του γενικού πλαισίου του νόμου, οι ένομες σχέσεις των μετόχων μεταξύ τους, με το ν.π. της εταιρίας και με τους τρίτους, καθώς και ο σχηματισμός/η διαχείριση της ιδιαίτερης εταιρικής περιουσίας (βλ. τόμ. Ι, Μέρος Α΄ υπό XIV). Τυχόν τροποποίηση των σχέσεων αυτών συνιστά τροποποίηση του καταστατικού, η οποία κατ' αρχήν ανάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της γσ (βλ. άρθρα 13 § 1 στοιχ. Β΄ και γ΄, 34 § 2 στοιχ. α΄ και 29 § 3)³⁷. Κατά την αναζήτηση του ρυθμιστικού περιεχομένου του άρθρ. 18 παρατηρούμε ότι ο νόμος προτάσσει τη ρύθμιση της γενικής αποκλειστικής αρμοδιότητας προς οργανική εκπροσώπηση της αε, δικαστικής και εξώδικης (§ 1, πρβλ. ΑΚ 67 εδ. α΄), και επιπλέον ορίζει σαφώς ότι, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, το δσ ενεργεί συλλογικά. Συλλογική ενέργεια είναι, κατά την ορθότερη αντίληψη, δράση του δσ (ως συνόλου, κατά βάση μόνο από κοινού³⁸) μέσω συμπράξεως όλων των μελών του (§ 1). Είναι ενέργεια του συνόλου ή του καθόλου. Τούτο υπό την έννοια ότι όλοι οι σύμβουλοι οφείλουν να ενεργούν ως μέλη κοινού οργάνου δηλ. ως μία ενότητα ή ενιαία οντότητα. Εντούτοις δεν απαιτείται ταυτόχρονη ενέργεια όλων των μελών του δσ. Ο κανόνας της συλλογικής διοίκησης είναι στο ισχύον δίκαιο διοίκησης θεμελιώδους σημασίας και βασικός για την λειτουργία του δσ³⁹. Αφορά τον τρόπο δράσης. Τούτο προφανώς πράττει ο νομοθέτης, όχι μόνο για λόγους δογματικούς, αλλά και για λόγους πρακτικούς δηλ. ασφαλέστερης

37. Η εν λόγω αρμοδιότητα της γσ είναι αποκλειστική, επειδή απονέμεται σ' αυτήν κατ' αποκλεισμό των εταίρων και ενός άλλου οργάνου του ν.π. ("... the acts of the individual shareholders have no effect whatever on the company at large". Βλ. *Mayson, French & Ryan, Company Law*, 24th edition 2007-2008, σελ. 399· *Gower and Davies' Principles of modern Company Law*, 7th edition, σελ. 304. Βλ. επ' αυτών εκτενώς τόμ. Ι, Μέρος Α΄ passim και Μέρος Β΄ ιδίως άρθρα 4 και 13.

38. Έτσι π.χ. τα μέλη του δσ συμπράττουν κατά το νόμο στην κατάρτιση μιας δικαιοπραξίας και όταν την υπογράφουν διαδοχικά ως μέλη του δσ, ενώ δεν ενεργούν συλλογικά όταν ενεργούν μεν όλα συγχρόνως αλλά παράλληλα ή τυχαία, όχι ως μέλη κοινού οργάνου. Βλ. επ' αυτού *Μάρκου*, Αποφάσεις, σελ. 19 επ. με περαιτέρω παραπομπές· *Παπαγιάννη*, Δίκαιο αε, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 1997, άρθρο 18, σελ. 336-337. Η άρχουσα αντίληψη είναι εν προκειμένω αντίθετη. Βλ. και ΜΠΚερκ 503/2001 ΕΕμπΔ 2004,521. Βλ. επ' αυτού εκτενώς π.κ. υπό το άρθρ. 18.

39. Βλ. *Μάρκου*, ΕγχειρΕΔ, τ. 3, α΄ γεν. μέρ., 2η έκδ., σελ. 91 επ. Για τη συλλογική δράση του δσ βλ. ενδεικτικά ΑΠ 112/2008 ΝοΒ 2008,906· ΑΠ 1172/2008, ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 1979/2008, ΝΟΜΟΣ· ΑΠ 693/2006 ΕΛΛΔ 2008,1062. Εκτός από τις παραπάνω διατάξεις που ρυθμίζουν τη γενική αρμοδιότητα του δσ προς άσκηση διοίκησης υφίσταται και πλήθος άλλων διατάξεων οι οποίες εξειδικεύουν, συμπληρώνουν ή περιορίζουν τη δραστηριότητα του δσ, τα δικαιώματα και τα καθήκοντά του. Η δε ερμηνεία προβαίνει σε συγκεκριμενοποίησή τους ενόψει της κρινόμενης περίπτωσης. Βλ. επ' αυτού και *Γεωργακόπουλο*, Το δίκ. των εταιρ., ΙΙΙ, Μέρος Β΄, σελ. 59. Βλ. όμως και αντίθετη άποψη από *Ν. Ρόκα*, Εμπορ. Εταιρ., 7η έκδ., § 31 σελ. 320. Βλ. και άρθρ. 22α.

αξιολόγησης/επιλογής των τελουμένων πράξεων και τελεσφόρου προώθησης του εταιρικού συμφέροντος. Για δε την εκ μέρους του δσ άσκηση της εξωτερικής αυτής αρμοδιότητας, ο νόμος δεν θέτει για το κύρος των ενεργειών του ως γενική προϋπόθεση την προηγούμενη λήψη αποφάσεως, στην οποία αναφερόμαστε εκτενώς στο άρθρ. 21. Γενικά ισχύει εδώ ο κανόνας ότι το δσ δραστηριοποιείται τόσο με αποφάσεις όσο και με πράξεις και σε αμφοότερες τις περιπτώσεις η δραστηριοποίησή του είναι συλλογική (βλ. και άρθρ. 22).

Ο ως άνω κανόνας της συλλογικής δράσης ορίζεται λοιπόν ρητώς στη διάταξη της § 1 του άρθρ. 18, της οποίας η ρύθμιση ικανοποιεί την ιδιαίτερη ανάγκη για τη δημιουργία ασφάλειας δικαίου (ασφάλεια των συναλλαγών). Οι επιτρεπτές εξαιρέσεις από τον κανόνα της συλλογικής δράσης προβλέπονται στον ίδιο το νόμο περιοριστικά και δύνανται να ορίζονται στο καταστατικό της εταιρίας, υπό τους όρους και στην έκταση που ο νόμος τις επιτρέπει (βλ. υπό IV). Η συλλογική ενέργεια του δσ αποτελεί δράση όλων των μελών του δσ κατά την οργανική εκπροσώπηση, η οποία πηγάζει αμέσως από το νόμο και στην οποία το όργανο αυτό, εκτός από (οργανικός) εκπρόσωπος του ν.π. της εταιρίας σε δικαιοπραξίες, είναι συγχρόνως δυνατό κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του να αδικοπραγεί (βλ. ΑΚ 70-71)⁴⁰.

2. Πλειοψηφική δράση συμβούλων

Οι ανωτέρω παρατηρήσεις είναι βασικές και γίνονται χρήσιμες για την έρευνα του εκάστοτε τρόπου της οργανικής δράσης των μελών του δσ. Πράγματι, σύμφωνα με την εκτεθείσα ρύθμιση του νόμου, πρέπει *e contrario* να γίνει δεκτό ότι η πλειοψηφική δράση των μελών του δσ δεν συνιστά συλλογική δράση υπό την έννοια της § 1 του άρθρ. 18⁴¹. Μόνον όλα τα μέλη του δσ ενεργούντα συλλογικά (δηλ. από κοινού ενέργεια όλων ή ενέργεια ορισμένων αλλά με τη συναίνεση των υπολοίπων) μπορούν να εκπροσωπούν την αε, ενώ ένα μέλος του δσ μπορεί να εκπροσωπεί την αε, όταν εξουσιοδοτείται προς τούτο από τα υπόλοιπα μέλη του δσ (βλ. επ' αυτού ΑΚ 211 επ.). Είναι προφανές ότι, στην περίπτωση αυτή, το εν λόγω μέλος του δσ δεν υποκαθιστά το δσ (βλ. υπό IV 3) αλλά εξουσιοδοτείται από τα μέλη του να ενεργεί αντ' αυτού και στο όνομά του κατ' ιδίαν πράξεις διοίκησης ή σύνολα πράξεων, τις οποίες μόνο του

40. Βλ. ΑΠ Ολ 2/2004 ΕπισκΕΔ 2004,90 = ΕλλΔ 2004,388 = ΔΕΕ 2004,1005· ΑΠ 932/2011, ΝΟΜΟΣ· ΕΑ 4457/2009 ΕλλΔ 2010,207. Την οργανική εκπροσώπηση της εταιρίας αποκλειστικά αφορούσε και η αντικατασταθείσα διάταξη της § 2 του άρθρ. 18. Βλ. π.κ. άρθρ. 18 υποσ. 3. Με το άρθρ. 18 §§ 1 και 2 ρυθμίζεται ζήτημα που ανάγεται στην εφαρμογή και των ΑΚ 68-70 που αφορά στην οργανική εκπροσώπηση της αε. ΑΠ 461/2010 ΕΝαυτΔ 2010,23· ΑΠ 704/2010 ΕΕμπΔ 2011,385 = Αρμεν 2011,1175· ΑΠ 254/1982 ΕΕμπΔ 1983,263 = ΝοΒ 1983,194. Βλ. και *Σημίτη*, Η εκπροσώπησης της αε, εις τ. τ. Α.Π., 1963, σελ. 157 επ.· *Παπαγιάννη*, Δίκαιο εμπορ. εταιρ., 2011, σελ. 331 επ.· *Παπαδοπούλου* εις Ανών. Εταιρ.(επιμ. *Αντωνόπουλου-Μούζουλα*), τ. ΙΙ, 2014, άρθρο 18 αρ. περ. 16 επ.· *Ν. Ρόκα*, Εμπορ. Εταιρ., 7. έκδ., § 31 Α σελ. 288 επ., 320.

41. Η ΑΚ 65 εδ. β΄ αφορά τη λήψη αποφάσεων. Η άρχουσα αντίληψη είναι όπως είδαμε κατά βάση αντίθετη. Βλ. εκτενώς υπό το άρθρ. 18. Επίσης, λόγω του αναγκαστικού και αυστηρού χαρακτήρα των διατάξεων του νόμου για την εκπροσώπηση, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να γίνει δεκτό ότι το αρχικό ή τροποποιημένο καταστατικό της εταιρίας δεν επιτρέπεται να περιέχει ρήτρα η οποία επιτρέπει στο δσ να δρα πλειοψηφικά. Βλ. επ' αυτού π.κ., ιδίως το άρθρ. 18.

δεν δύναται να ενεργεί⁴². Συνεπώς οι δηλώσεις βουλήσεως για την εταιρία πρέπει κατ' αρχήν να διενεργούνται από όλα τα μέλη του δσ, αυτοπροσώπως ή δι' άλλου. Σημειωτέον ακόμη ότι η ως άνω οργανική εκπροσώπηση ομοιάζει μεν με τη νόμιμη (ex lege) αντιπροσώπευση αλλά συγχρόνως διαφοροποιείται από αυτήν: Απορρέει από την οργανική ιδιότητα του νομίμου εκπροσώπου και θεμελιώνεται, όχι ευθέως στο νόμο όπως η νόμιμη (ex lege) αντιπροσώπευση, αλλά στην οργανωτική της διοίκησης πράξη διορισμού του ν.π. και δη από την εκλογή ή τον διορισμό του (βλ. άρθρ. 18 υπό VII). Οι οργανικές πράξεις διοίκησης του δσ αποτελούν ως γνωστό πράξεις του ν.π. της εταιρίας (βλ. ΑΚ 70)⁴³.

3. Λήψη αποφάσεων ως συλλογική δράση

(α) Ένα διαφορετικό περιεχόμενο, σε σύγκριση με εκείνο της § 1 του άρθρ. 18, αποκτά η συλλογική ενέργεια των συμβούλων κατά τη λήψη των αποφάσεων του δσ (βλ. άρθρ. 21). «Απόφαση» είναι το νομικό μέσο σχηματισμού της ενιαίας βούλησης σε πολυμελή όργανα. Η συλλογική αυτή δράση προς λήψη αποφάσεων διαφοροποιείται από τη συλλογική δράση των μελών του στην οργανική εκπροσώπηση της εταιρίας. Όμως, και στις δύο περιπτώσεις, το δσ δραστηριοποιείται συλλογικά. Γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι η λήψη αποφάσεως συνιστά ιδιαίτερη μορφή (πραγματικής ή πλασματικής) συλλογικής δράσης του δσ⁴⁴. Όπως εκτίθεται στο άρθρ. 21 διεξοδικά, η (πραγματική ή πλασματική) σύμπραξη όλων των μελών του δσ είναι κατά το νόμο και στην λήψη των αποφάσεών του απαραίτητη. Τούτο εκφράζει ο νόμος ποικιλοτρόπως, ιδίως όμως με τις υπάρχουσες διατάξεις περί συγκλήσεως του δσ (και προσκλήσεως όλων των μελών του) και την αναγωγή των διατάξεων αυτών σε *ius cogens*. Συγχρόνως όμως, προς διευκόλυνση της λήψης αποφάσεων, ο νόμος εισάγει τις αρχές της απαρτίας και της πλειοψηφίας που δεν είναι παρά νόμιμα μέσα για τη λήψη τους. Όντως, στις συνεδριάσεις του οργάνου αυτού, προσκαλούνται υποχρεωτικά να λάβουν μέρος όλα τα μέλη του. Ωστόσο, ακόμη και όταν στη συνεδρίαση δεν προσέρχονται ή δεν παρίστανται όλα τα μέλη, τα τελευταία θεωρούνται παρόντα και δεσμεύονται από τις νομίμως λαμβανόμενες αποφάσεις (πρβλ. άρθρ. 33)⁴⁵. Έτσι, η «απόφαση» του δσ θεωρείται συλλογική πράξη, της οποίας το αποτέλεσμα σχηματίζεται σύμφωνα με προκαθορισμένη διαδικασία, της οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι η πρόσκληση, συμμετοχή και σύμπραξη όλων των μελών του οργάνου, και με βάση τα νομικά μέσα

42. Εντούτοις υπάρχουν στον παρόντα νόμο πολλές επιμέρους ρυθμίσεις, κατά τις οποίες τα μέλη του δσ αποκτούν για ορισμένες πράξεις ή ορισμένο είδος πράξεων ατομική αρμοδιότητα δηλ. αποκτούν τη δυνατότητα να ενεργούν ατομικά. Έτσι π.χ. κάθε μέλος του δσ έχει δικαίωμα ακύρωσης ακυρωσίμων αποφάσεων της γσ (βλ. άρθρ. 35α § 3 εδ. Β').

43. Βλ. επ' αυτού και π.κ. υπό το άρθρ. 18 ιδίως υπό VI 2. Αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στην αε, όπου συνήθως γίνεται διάκριση μεταξύ του οικονομικού προορισμού και της νομικής δομής της, το δσ ανήκει στην σταθερή νομική οργάνωση της αε και αποτελεί όργανο του ν.π. της δηλ. τα ανακύπτοντα σχετικά ζητήματα είναι μόνο νομικά. Βλ. επ' αυτού τόμ. Ι, Μέρος Α', *passim*, ιδίως σελ. 55 επ., 115 επ.

44. Για τη συλλογική δράση του δσ βλ. κυρίως *Μάρκου*, Αποφάσεις, σελ. 7 επ., 19 επ. με παραπέρα παραπομπές. Πρβλ. *Γκρίντζαλη*, Πρωτογενής έκφραση βούλησης, *Dig.* 2006, 352 επ.

45. Βλ. επ' αυτών εκτενώς *Μάρκου*, Αποφάσεις, ιδίως σελ. 27 επ. με πολλές παραπομπές.

της απαρτίας και πλειοψηφίας (βλ. άρθρ. 21). Γι' αυτό, η παρεμπόδιση συμμετοχής ή η μη πρόσκληση μέλους δσ σε συνεδρίαση συνιστά λόγο ακυρότητας των αποφάσεών του⁴⁶.

(β) Κατά τα λοιπά, η λήψη αποφάσεων αποτελεί “εσωτερική” πράξη διαχείρισης και κατά κανόνα απαιτείται για τη διενέργεια της συντελούμενης πράξης από απόψεως εσωτερικής οργάνωσης της εταιρίας (βλ. εκτενώς άρθρ. 22)⁴⁷. “Πράξη εταιρικής διαχείρισης”, η οποία υπό την ευρεία έννοιά της περιλαμβάνει μεν γενικά κάθε δραστηριότητα που πραγματοποιείται για την εταιρία, όμως, στον παρόντα νόμο, ο όρος αυτός χρησιμοποιείται συνήθως υπό στενή έννοια και αντιδιαστέλλεται προς την εκπροσώπηση της εταιρίας. Η διαχείριση υπό στενή έννοια περιλαμβάνει μόνο τη δραστηριότητα του δσ που αναφέρεται στις “προς τα έξω” σχέσεις⁴⁸. Ο δε χαρακτηρισμός μίας δραστηριότητας ως πράξης διαχείρισης είναι ανεξάρτητος από την ύπαρξη σχετικής διαχειριστικής εξουσίας στον ενεργούντα, αφού μάλιστα διαχείριση αποτελούν και πράξεις πέραν του εταιρικού σκοπού (βλ. άρθρ. 22). Από την άλλη μεριά, η έγερση αγωγής συνιστά πράξη δικαστικής εκπροσώπησης της εταιρίας. Αρμόδιο προς τούτο είναι το δσ, εκτός εάν έχει χωρήσει σχετική ανάθεση σε ορισμένο μέλος του ή σε τρίτο πρόσωπο κατά το άρθρ. 22 § 3. Μάλιστα το δικαστήριο εξετάζει αυτεπαγγέλτως την αρμοδιότητα του εκπροσώπου προς έγερση της κρινόμενης αγωγής⁴⁹.

4. Αρχή του ενιαίου ή αδιαιρέτου της διοίκησης

Ο παραπάνω κανόνας της συλλογικής δράσης των συμβούλων συνδέεται με την αρχή του ενιαίου ή αδιαιρέτου της άσκησης εταιρικής διοίκησης και αυτή με την ενότητα της εξουσίας του ν.π., η οποία, πλην των περιπτώσεων που ο νόμος προς συστηματοποίηση της άσκησης της, προβαίνει σε χωρισμό και κατανομή της στα όργανά του (βλ. άρθρ. 22 § 3). Μόνον όλα τα μέλη του συγκροτούν και συνθέτουν το δσ ως όργανο και είναι σε θέση να δεσμεύουν το ν.π. Από δογματική άποψη, η συλλογική δράση πρέπει

46. Τέτοια συνιστά και η σύνοδος (συνεδρίαση) του δσ που διεξάγεται κάτω από τέτοιες συνθήκες που καθιστούν αδύνατη τη συμμετοχή συμβούλου. ΠΠειρ 433/95 ΔΕΕ 1995,405. Βλ. π.κ. ιδίως υπό τα άρθρα 20 επ. Για την συλλογικότητα της δράσης του δσ βλ. ενδεικτικά *Μάρκου*, Αποφάσεις δσ σε, *Ελαττώματα-κυρώσεις*, 1996, σελ. 7 επ., 18 επ. με πολλές παραπομπές. Με την (πραγματική ή πλασματική) σύμπραξη όλων των μελών και συλλογικά ενεργεί και η γσ κατά τη λήψη των αποφάσεών της, όχι όμως και οι ελεγκτές της εταιρίας. Βλ. επ' αυτών εκτενώς τα άρθρα 25 επ., 36 επ. του νόμου.

47. Η απάντηση του ερωτήματος για την έναντι των τρίτων ισχύ της δήλωσης βουλήσεως του δσ ή των άλλων εκπροσώπων (βλ. άρθρ. 22 § 3) είναι διαφορετική, επειδή κατά κανόνα η απόφαση του δσ δεν συνιστά στοιχείο της συντελούμενης πράξης εκπροσώπησης. Βλ. επ' αυτού εκτενώς υπό το άρθρ. 22. Πρβλ. *Σημίτη*, Η εκπροσώπησης της σε, εις τ. τ. ΑΠ, 1963, σελ. 159.

48. Η καθιέρωση της πλειοψηφίας, όπως και της απαρτίας, για τη λήψη αποφάσεων έχει διαφορετική ratio legis και υπηρετεί εντελώς διαφορετικούς σκοπούς. Βλ. ενδεικτικά *Μάρκου*, Αποφάσεις δσ σε, 1996, *passim*. Επομένως η εν λόγω πλειοψηφία δεν μπορεί να χρησιμοποιείται ως επιχείρημα και για την εν γένει (πλειοψηφική) δράση των μελών του δσ. Βλ. εκτενώς π.κ. υπό τα άρθρα 20 και 21.

49. Δεν απαιτείται μνεία της εν λόγω απόφασης ανάθεσης στην αγωγή, αρκεί αυτή να αποδεικνύεται από τα έγγραφα νομιμοποίησης του εκπροσώπου τα οποία προσκομίζονται κατά την πρώτη συζήτηση. ΕΑ 11799/87 ΕΛΛΔ 1988,356.

να θεωρηθεί απόρροια της αρχής του ενιαίου ή αδιαιρέτου της διοίκησης και της έννομης σχέσης διοίκησης (βλ. άρθρ. 22 § 1). Αποτελεί δε αναγκαστικό δίκαιο (*ius cogens*) μόνο κατ' αρχήν, αφού ο νόμος ρητά επιτρέπει υπό όρους εξαιρέσεις (βλ. άρθρ. 22 § 3). Οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου διαφέρουν, ως γνωστό, πολλαπλώς από τους κανόνες αυστηρού δικαίου (*ius strictum*), πράγμα που εδώ αποκτά σημασία, επειδή πολλοί από τους κανόνες του δικαίου της αε είναι μεν κανόνες αναγκαστικού δικαίου πλην όμως δεν αποτελούν αυτομάτως (*ipso iure*) και κανόνες αυστηρού δικαίου⁵⁰. Εντούτοις πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι σχετικές με την κατανομή της οργανικής εξουσίας του δσ ρυθμίσεις του παρόντος νόμου αποτελούν συγχρόνως κανόνες αυστηρού δικαίου, πράγμα που έχει ιδιαίτερη ερμηνευτική αξία και επηρεάζει την εφαρμογή τους στην εκάστοτε κρινόμενη περίπτωση (βλ. υπό IV και το άρθρ. 22 § 3)⁵¹. Πάντως, παρά την κατανομή, υφίσταται αλληλεξάρτηση καθηκόντων.

5. Έλλειψη ικανότητας προς αδικοπραξία

Όπως είδαμε (βλ. και τόμ. I, Μέρος Α' υπό XVI), η έκταση της δικαιοπρακτικής εξουσίας οργανικής εκπροσώπησης είναι κατά βάση απεριόριστη και μη περιορίσιμη μέσω του καταστατικού ή των αποφάσεων της γσ των μετόχων. Τούτο είναι αντίθετο με ό,τι ισχύει για την ("προς τα έξω") διαχείριση (βλ. εκτενώς άρθρ. 22). Κάθε δικαιοπραξία, την οποία το δσ διενεργεί στο όνομα της εταιρίας, την δεσμεύει, ανεξάρτητα από την τυχόν ύπαρξη «εσωτερικών» δεσμεύσεων, τόσο όταν αυτή κείται εντός όσο και όταν αυτή κείται εκτός του καταστατικού σκοπού (: αντικειμένου της επιχείρησής) της (για τη διάκριση βλ. άρθρα 2 και 22). Σε κάθε περίπτωση, η τυχόν έλλειψη εξουσίας στον φερόμενο ως εκπρόσωπο της εταιρίας προς κατάρτιση δικαιοπραξίας δύναται να ισχυροποιείται με έγκριση (ΑΚ 238)⁵². Αντιθέτως, όσον αφορά την τέλεση αδικημάτων, επικρατεί στην ερμηνεία διαφορετική νομική κατάσταση. Διότι, κατά την δογματικά ορθότερη άποψη, το ν.π. δεν αδικοπραγεί και δεν χωρεί ως προς τα αδικήματα εκπροσώπησης. Κατά την άποψη αυτή, το δσ δεν δύναται να εκπροσωπεί το ν.π. ως προς την τέλεση αδικήματος, άρα δρων υποκείμενο δεν μπορεί κατ' ακρίβεια να είναι το ν.π. Δράστες του αδικήματος γίνονται αποκλειστικά τα φυσικά πρόσωπα - μέλη του δσ και οι τυχόν οριζόμενοι πληρεξούσιοι της εταιρίας (βλ. ΑΚ 71)⁵³.

50. Κανόνες αυστηρού δικαίου αποτελούν κατά κανόνα οι κανόνες του δικαίου των αξιογράφων. Γενικά για τους κανόνες αυστηρού δικαίου και την ερμηνεία τους βλ. εκτενώς *Μάρκου*, Το τεκμήριο τριτεγγυήσεως στη συν/κή, 1994, *passim*, ιδίως σελ. 16 επ. με παραπομπές.

51. Για την κατανομή της εξουσίας του ν.π. βλ. π.κ. άρθρ. 18 υπό III. Ακόμη βλ. *Αθανασίου*, Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, σελ. 115 επ. με παραπομπές.

52. βλ. ΑΠ 1659/2005 ΔΕΕ 2006, 173. Η διάταξη της ΑΚ 238 εφαρμόζεται και επί διαδικαστικών πράξεων όπως είναι οι πράξεις που ενήργησε πρόσωπο που δεν είχε εξουσία να εκπροσωπεί την εταιρία. βλ. επ' αυτού και ΕΘεσ 2980/2006 ΕπισκεΔ 2007, 425 σημ. *Κ. Παμπούκη*.

53. Παρά τη διατύπωση της ΑΚ 71 εδ. Β', ορθότερη δογματικά φαίνεται να είναι η άποψη ότι η ευθύνη του φυσικού προσώπου-οργάνου είναι πρωτογενής. βλ. εντελώς ενδεικτικά *Λαδά*, ΓενΑρχΑΔ, I, § 23 σελ. 520 επ. με παραπομπές· *Αρχανιωτάκη*, Η αστική ευθύνη του ν.π. ιδ. δ., σελ. 122 επ. βλ. όμως και *Παπαντωνίου*, ΓενΑρχΑσΔικ, 3η έκδ., § 33 σελ. 151 (το ν.π. ευθύνεται, όπως και το φυσικό πρόσωπο, σαν από δικές του πράξεις). Το δίκαιο ανήκει στο χώρο των ανθρωπίνων σχέσεων και οι κανόνες του ρυθμίζουν την συμπεριφορά ανθρώπων έναντι άλλων ανθρώπων. *Rehbinder*,

6. Η συλλογική δράση των συμβούλων ως κανόνας

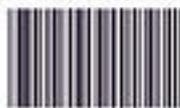
Η αρχή της συλλογικής δράσης όλων των μελών του δσ κατά την οργανική εκπροσώπηση και διαχείριση υπόκειται μεν σήμερα σε αυστηρά προκαθορισμένες στο νόμο εξαιρέσεις (βλ. π.χ. άρθρ. 22 § 3 και υπό IV), όμως, στο ισχύον δίκαιο της αε, εξακολουθεί να αποτελεί τον βασικό κανόνα. Αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου, που σε περιπτώσεις αμφιβολιών αποκτά σημαντική ερμηνευτική αξία (βλ. άρθρ. 22). Προσδιορίζει τον τρόπο δέσμευσης του ν.π. και δεν συνιστά περιορισμό του δσ. Η εν λόγω συλλογική δράση προϋποθέτει, όπως είπαμε, ενότητα δράσης ή από κοινού δράση (“σύμπραξη”) όλων των μελών του δσ ως οργάνου πολυμελούς, πλην όμως ολιγάριθμου κατά κανόνα. Σύμπραξη των μελών του δσ εν προκειμένω υπάρχει, όχι μόνο όταν αυτά ενεργούν από κοινού, αλλά και όταν οι δηλώσεις των βουλήσεων τους γίνονται χωριστά. Τούτο συμβαίνει, όταν από τις γενόμενες δηλώσεις ή τις κρατούσες συνθήκες προκύπτει σαφώς (ρητώς ή σιωπηρώς) ότι αυτές αποτελούν μέρη της ενιαίας βούλησης του δσ. Διότι, όπως εκτίθεται στη συνέχεια, κάθε εταιρικό όργανο μπορεί στους τομείς των αρμοδιοτήτων του να εκφράζει τη βούληση του ν.π. της εταιρίας. Σε περιπτώσεις δε σχηματισμού περισσοτέρων διαφορετικών βουλήσεων, όπως π.χ. είναι δυνατό να συμβαίνει, όταν η γσ αποφασίζει για θέματα εταιρικής διοίκησης λόγω της γενικής αρμοδιότητάς της, γίνεται καθοριστική η βούληση που σχηματίζεται στη γσ (βλ. άρθρ. 33)⁵⁴. Όλες οι δηλώσεις των μελών του δσ πρέπει να αποτελούν μίαν ενότητα και να εκφράζουν την ενιαία βούληση του κοινού οργάνου. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά στοιχεία οφείλουν να φέρουν όλες οι χωριστά γενόμενες δηλώσεις των μελών κατά τον χρόνο της δήλωσης. Κρίσιμος χρόνος για την ύπαρξή τους είναι ο χρόνος διενέργειας της δήλωσης βουλήσεως⁵⁵. Τα παραπάνω εφαρμόζονται και στην προσωρινή διοίκηση της ΑΚ 69 (βλ. όμως ΑΠ 1758/2013).

Einführung in die Rechtswissenschaft, 6. Aufl., σελ. 6. Για κανένα δε άλλο έμβιο ον δεν μπορεί να ειπωθεί ότι δρα πλην του ανθρώπου (Αριστοτέλης, Ηθικά Ευδήμεια II, 6, 1222b). Βλ. και Τσάτσο, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, Β΄ έκδ., σελ. 65. Έτσι, στο αδίκημα της έκδοσης ακάλυπτης επιταγής από αντιπρόσωπο, δράστης του εγκλήματος είναι ο τελευταίος, ενώ ο αντιπροσωπευόμενος μπορεί να είναι ποινικά υπεύθυνος ως ηθικός αυτουργός ή ως συνεργός. ΑΠ(Ποιν) 106/2011 ΠοινΧρ 2012,33· Μούζουλας, Διοικητ. Συμβούλιο ΑΕ, Νομολογία ετών 1920-1995, Β΄ έκδ., 1996. Εργοδότης είναι μεν το ν.π. της αε, όμως την ποινική ευθύνη φέρει ο νόμιμος εκπρόσωπός της. ΑΠ (Ποιν) 359-360/2013, ΝΟΜΟΣ. Πρβλ. και το αγγλικό «The company itself cannot act in its own person ... it can only act through directors». Mayson, French & Ryan, Company Law, 24th edition 2007-2008, σελ. 399.

54. Όσον αφορά την αναφερόμενη στο κείμενο γενική αρμοδιότητα της γσ δεν υφίστανται κατ' αρχήν περιορισμοί στο νόμο. Τα δε υποστηριζόμενα στο γερμανικό δίκαιο για «άγραφες» αρμοδιότητες της γσ («ungeschriebene Hauptversammlungszuständigkeiten») και η προσπάθεια καταγραφής τους είναι για το ισχύον δίκαιο αλυσιτελής. Βλ. όμως και Σταματάκη, Η καταστατική ελευθερία ό.π., σελ. 188 με παραπομπές.

55. Τυχόν προηγηθείσα αντίθεση του δηλούντος με την καταρτιστέα δικαιοπράξια δεν λαμβάνεται υπ' όψη. Βλ. επ' αυτού και Wiesner in MünchHandb des G-Rechts, 4. Band, 1988, § 23 Anm. 7.

ISBN 978-960-562-363-0

14968